Башҡортостан Республикаһы Стәрлетамаҡ районы

муниципаль дөйөм бюджет белем биреү учреждениеһы

Яңы Отрадовка ауылының урта белем биреү мәктәбе

ДӨЙӨМ БЕЛЕМ БИРЕҮ ОЙОШМАЛАРЫНЫҢ 1-4-СЕ КЛАСТАРЫ ӨСӨН «ТУҒАН (БАШҠОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘҘӘБИ УҠЫУ» УҠЫУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ӨЛГӨ ЭШ ПРОГРАММАҺЫ

2023

АҢЛАТМА ЯҘЫУ

Башланғыс дөйөм белем биреүҙең 1-4 кластары өсөн «Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметының өлгө эш программаһы (артабан – Программа) һәр уҡыу йылына предметтың йөкмәткеһен, уҡытыуҙың төп методик стратегияларын, «Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметы алымдары аша уҡыусыларҙы тәрбиәләү юлдарын билдәләй.

Программаныэ норматив базаһы:

– Рәсәй Федерацияһының конституцияһы;

– «Рәсәй Федерацияһында мәғариф тураһында» Федераль законы (29.12.2012, №273-ФЗ);

– «Рәсәй халыҡтары телдәре тураһында» Рәсәй Федерацияһы законы (үҙгәреш һәм өҫтәлмәләр менән) (25.10.1991 №1807-1);

– Башланғыс дөйөм белем биреүҙең Федераль дәүләт белем биреү стандарттары (Рәсәй Федерацияһының мәғариф министрлығы тарафынан 31.05.2021 раҫланған, № 286);

– Башланғыс дөйөм белем биреүҙең өлгө төп белем биреү программалары (дөйөм белем биреү буйынса федераль уҡытыу-методик берләшмәһе ҡарары менән раҫланған, протокол № 1/22 18.03.2022);

– Өлгө тәрбиә программалары(дөйөм белем биреү буйынса федераль уҡытыу-методик берләшмәһе ҡарары менән раҫланған, протокол № 3/22 23.06.2022).

Программа нигеҙендә федераль дәүләт белем биреү стандарттарының методологияһын тәшкил иткән системалы эшмәкәрлек ҡарашы ята.

Программа Башҡортостан Республикаһының һәм Рәсәй Федерацияһының башланғыс дөйөм белем туған (башҡорт) телендә алып барылған мәғариф ойошмалары өсөн эшләнде, ул шулай уҡ «Туған тел һәм туған телдә әҙәби уҡыу» предмет өлкәһен алып барған уҡытыусыларға методик ярҙам күрһәтеүгә лә йүнәлтелгән.

Программа йөкмәткеһе системалы эшмәкәрлек принцибына ярашлы төҙөлгән һәм федераль дәүләт белем биреү стандарттарының «Туған телдә әҙәби уҡыу» предмет өлкәһенә ҡаралған башланғыс дөйөм белем биреү программын үҙләтереү һөҙөмтәләренә ирешеүгә йүнәлтелгән.

Программа башҡорт телендә аралашҡан һәм үҙ телен белгән уҡыусылар өсөн төҙөлгән. Дәреслек һәм эш программаһын төҙөүсе авторҙар уҡыу материалының күләмен һәм йөкмәткһен киңәйтә, балаларҙы үҫтереү һәи тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән эш төрҙәрен тәҡдим итә ала.

Эш программаһын тормошҡа ашырыуҙа белем биреү ойошмаһы һәр төрлө белем биреү технологияларын, электрон уҡытыу сараларын, дистанцион уҡытыу ресурстарын ҡулланыу хоҡуғына эйә. Шулай уҡ Программаны үҙләштереүҙә модуль принцибы ла ҡулланылырға мөмкин.

Уҡыусыларҙың белемгә ихтыяжын һәм ҡыҙыҡһыныуҙарын ҡәнәғәтләндереү маҡсатында үҙләштерелә торған программа сиктәрендә мәғариф ойошмаларының локаль акттарында ҡаралған тәртиптә индивидуаль уҡыу, шул иҫәптән тиҙләтелгән уҡытыу пландары эшләнеү мөмкинлеге лә күҙ уңында тотола.

Программа йөкмәткеһе дәрестән тыш эшмәкәрлектә лә тормошҡа ашырыла ала: предмет аҙналыҡтары, экскурсиялар, мәктәп кимәлендәге тематик саралар, конкурстар һ.б.

«Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметына дөйөм характеристика

Туған әҙәбиәт – тормошто танып-белеүҙең үҙенсәлекле ысулы, төп милли-мәҙәни ҡиммәт һәм донъя мәҙәниәте күренеше, әхлаҡ һәм традицияларҙы һаҡлау һәм тапшырыу сараһы.

Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу – башланғыс класс уҡыусыларын әҙерләү системаһында мөһим предметтарҙың береһе, сөнки ул уҡыусыларҙың донъяны позитив һәм тулайым ҡабул итеүенә, әхлаҡ һәм яуаплы үҙаң тәрбиәләүгә булышлыҡ итә.

Шулай уҡ предмет саралары ярҙамында уҡыусыларҙың функциональ грамоталылығы формалаша. Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу курсын уңышлы үҙләштереү, туған тел, рус теле һәм рус телендә әҙәби уҡыу менән предме-ара бәйләнешен һәм шулай уҡ «Туған (башҡорт) әҙәбиәте (5-9-сы кластар)» дисциплинаһы менән бәйләнеште иҫәпкә алып, башланғыс белем биреүҙәге башҡа предметтарҙы һөҙөмтәле өйрәнеүгә булышлыҡ итә.

Башланғыс белем биреү кимәлендә туған әҙәбиәтте өйрәнеү динамик уҡыуҙың дөйөм уҡыу күнекмәһен һәм текст, мәғлүмәт менән эшләй белеү һәләтен формалаштыра, шулай уҡыусының күҙәтә, сағыштыра, анализлай, эҙләнеү эштәре процесында уҡыу материалын дөйөмләштерә белеүҙәрендә сағылыш тапҡан психик функцияларын (телмәр, фекерләү, хәтер, иғтибар һ.б.) үҫтерә.

«Туған (башҡорт) теленән әҙәби уҡыу» курсы нигеҙендә башҡорт әҙәбиәтенең милли мәҙәниәттәр өсөн берҙәм ҡиммәттәр системаһы коды булыу идеяһы ята. Әҙәбиәт ул ҡиммәттәрҙе һаҡлау ғына түгел, үҫеп килеүсе быуынға тапшырыу, бала аңында бөгөнгө менән киләсәкте бәйләп тороусы сара ла булып тора.

Уҡыу предметы йөкмәткеһенә башҡорт теленә тәржемә ителгән Рәсәй һәм сит ил әҙәбиәте индерелгән. Улар араһында рус классиктары А.С.Пушкин, Л.Н.Толстой, А.П.Чехов, Н.А.Некрасов һәм билдәле балалар яҙыусылары В.А.Осеева, В.В.Бианки әҫәрҙәре айырым урын алып тора.

Бынан тыш «Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» өлгө программаһының материалы уҡыусыларҙы донъя фольклоры (украин, татар, дағыстан, рус, һинд, япон, халыҡ әкиәттәре); рус әҙәбиәте әҫәрҙәре (М.Пришвин, С.Михалков, П.Синявский, В.Маяковсский һ.б); сит ил әҙәбиәте әҫәрҙәре (Э.Хемингуэй, О.Уайльд, бер туған Гриммдар, Ш.Перро һ.б.) менән таныштырыуға йүнәлтелгән.

Үрҙә һанап үтелгән текстар балаларға граждандлыҡ, патриотик, әхлаҡ, хеҙмәт, экологик тәрбиә биреүҙе маҡсат итеп ҡуя, әҙәбиәтте милли һәм донъяуи мәҙәни күренеш итеп күҙалларға мөмкинлек бирә.

«Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметының маҡсаты һәм бурыстары

«Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметының маҡсаты – башҡорт телендә дөрөҫ, аңлы, йүгерек һәм тасуири уҡырға өйрәтеү; телмәр эшмәкәрлеген үҫтереү; әхлаҡ нормаларын формалаштырыу һәм туған мәҙәниәтебеҙҙың мөһим өлөшө булған әҙәбиәткә үҙенсәлекле ҡараш тәрбиәләү.

«Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметының бурыстары:

– әҙәби уҡыу материалы аша танып белеү һәләтлектәрен һәм төрлө текстарҙың йөкмәткеһен һәм үҙенсәлектәрн аңлау, баһалау, анализлау;

– тарихи-мәҙәни, әхлаҡ, эстетик ҡиммәттәр сығанағы булған әҙәбиәткә ҡыҙыҡһыныу уятыу;

– башҡорт әҙәбиәте әҫәрҙәрен өйрәнеү нигеҙендә туған (башҡорт) теленең әҙәби-эстетик мөмкинлектәре тураһында белемдәрен тулыландырыу;

– телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен дә үҫтереү, уҡылған әҫәрҙәр темаһы буйынса телдән һәм яҙма фекерҙәр формалаштырыу тәжрибәһе булдырыу.

«Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметының өлгө программаһының төп йөкмәтке һыҙығы

Программала уҡыу предметының йөкмәткеһе түбәндәге бүлектәрҙән тора: «Мин уҡый беләм!» (1-се ласс), «Уҡы, уйла, фекерлә!» (2-се класс), «Белем көнө» (3-сө класс), «Мәктәбем – тыуған йортом» (4-се класс). Был бүлектәргә башҡорт классиктарының һәм заман яҙыусыларының әҫәрҙәре индерелгән.

Балаларҙа граждандлыҡ һәм патриот сифаттары тәрбиәләүгә булышлыҡ иткән әҫәрҙәргә айырым урын бирелгән. Бындай әҫәрҙәр «Күңел матурлығы һәм матур ғәҙәттәр иленә сәйәхәт» (1-се класс), «Тыуған ерем, тыуған йортом – күңелем нуры» (2-се класс), «Минең йортом, минең илем, минең халҡым – минең киләсәгем» (3-сө класс), «Тыуған илеңдең тарихын бел!» (4-се класс) бүлектәрендә бирелгән. Әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһе Тыуған ил, тыуған ер, тыуған ер байлығы, ата-бабаларыбыҙ мираҫы һ.б. төшөнсәләрен аса. Шулай итеп, Программала әҙәби әҫәрҙәрҙе һайлап алыуҙың төп принцибы текстарҙың Тыуған илгә һөйөү һәм уның байлығына һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү йүнәлешле булыуы тора.

Әхлаҡ сифаттарын формалаштырыуға ла Программала ҙур иғтибар бирелә. Бындай йүнәлешле текстар «Әҙәп төбө – матур ғәҙәт» (2-се класс), «Башҡарған эштәр һүҙҙәргә ҡарағанда күберәк һөйләй» (3-сө класс), «Дуҫлыҡтың ҡәҙерен бел!» (4-се класс) бүлектәрендә урын алған. Улар балаларҙы кешенең эске донъяһын таный белергә ҡыҙыҡһындыра, тормош

ҡиммәттәре һәм тиҫтерҙәре менән аралашыуҙа мораль-әхлаҡ ҡағиҙәләре тураһында уйланырға мәжбүр итә. Әҫәрҙәр балаларҙың йәш үҙенсәлектәренә тап килерлек, уларҙың психологик үҙенсәлектәрен иҫәпкә алып һайланған.

Балаларҙа сәләмәт тормошҡа ҡарата ыңғай ҡараш формалаштырған һәм хеҙмәт тәрбиәһен сағылдырған «Әсәйҙәр һәм кескәйҙәр» (1-се класс), «Байлыҡ, муллыҡ, именлек – ныҡыш хеҙмәт емеше» (2-се класс), «Кешене хеҙмәт биҙәй» (4-се класс) бүлектәренә индерелгән әҫәрҙәр мөһим урын биләй.

Программаға индерелгән әҫәр геройҙарының күбеһе – кесе йәштәге мәктәп балаларының тиҫтерҙәре, улар ҡабул итеү аша уҡыусылар үҙҙәре өсөн мотлаҡ булған мәҙәни-тарихи төшөнсәләрҙе аса, үҙләштерә. Шулай уҡ Программала балалыҡ донъяһын төрлө дәүерҙәрҙә асҡан, уларҙың үҫеш юлын, характеры сынығыуҙы һәм әхлаҡ йүнәлештәре формалаштырыуҙы күрһәткән әҫәрҙәр индерелгән. Һайлап алынған әҫәрҙәр балаларға тиҫтерҙәре күҙлегенән башҡорт әҙәбиәтен төрлө тарихи дәүерҙәрҙә үҙләштерергә мөмкинлек бирә. Бынан тыш, Программала хәҙерге әҙәбиәт әҫәрҙәренә лә ярайһы урын бирелгән, был әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһе заман балаларына яҡын һәм аңлайышлы.

Региондың милли-мәҙәни үҙенсәлектәрен иҫәпкә алып, уҡытыусылар яҡташ яҙыусыларының әҫәрҙәрен дә индерә ала.

«Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметының уҡыу планындағы урыны

Федераль дәүләт белем биреү стандарттарына ярашлы рәүештә «Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» уҡыу предметы «Туған тел һәм туған телдә әҙәби уҡыу» предмет өлкәһенә инә һәм мотлаҡ өйрәнелергә тейеш предмет булып иҫәпләнә.

Системалы курс буларак, туған (башҡорт) телдә әҙәби уҡыу 1-се класта, «Әлифба» дәреслеге буйынса «Грамотаға өйрәтеү» курсы тамамланғас, башлана.

Уҡытыу башҡорт телендә алып барылған белем биреү ойошмаларында предметты өйрәнеүгә 1-се класта – 17 сәғәт (аҙнаға 1 сәғәттән 17 аҙна), 2-се класта – 34 сәғәт (аҙнаға 1 сәғәттән 34 аҙна), 3-сө класта – 34 сәғәт (аҙнаға 1 сәғәттән 34 аҙна), 4-се класта 34 сәғәт (аҙнаға 1 сәғәттән 34 аҙна) бирелә.

Шулай итеп, дүрт йыл өйрәнеүгә 1-4 –се кластарҙа дөйөм сәғәттәр һаны 119 сәғәт тәшкил итә.

«ТУҒАН (БАШҠОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘҘӘБИ УҠЫУ» УҠЫУ ПРЕДМЕТЫНЫҢ ЙӨКМӘТКЕҺЕ

1-се класс

1-се бүлек «Мин укый беләм»

Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Әй, китап!». Художестволы әҫәр. Жанр. Шиғри әҫәр. Унының темаһы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүрт юллыҡтар. Китап - белем, мәғлүмәт алыу, уҡыусының шәхесен үҫтереү сығанағы.

2-се бүлек «Әкиәт укырға яратам»

«Шалҡан» рус халыҡ әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә ҡойроҡһоҙ» әкиәте. «Башаҡ» украин халыҡ әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе).

Әкиәт әҙәби жанр булараҡ ҡабул ителә. Унының темаһы (исеме). Халыҡ әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар тураһында, көнкүреш, тылсымлы). Әҫәр геройҙары (ыңғай, кире). Уларҙың ҡылыҡтарын баһалау. Әкиәттең төп фекере.

3-сө бүлек «Атай – ғаилә башлығы»

Ф. Сынбулатова. «Атай – ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башҡорт халыҡ әкиәте «Кем байыраҡ?»

Хикәйә әҙәби жанр булараҡ бирелә. Текстың йөкмәткеһе. Хикәйәнең мәғәнәүи өлөштәре. Абзац. Абзацтың төп фекере. Әкиәттең исеме. Әҫәр йөкмәткеһенең төп фекерен асҡан төп һүҙҙәр. Әҫәргә иллюстрациялар. Геройҙар, уларҙың ҡылыҡтары. Әҫәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте. Атай – ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә ҡиммәттәренә ихтирам тәрбиәләү.

4-се бүлек «Әсәйҙәр һәм кескәйҙә»

Л. Толстой. «Иң-иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Иҫәнбәт. «Иң матур һүҙ» шиғыры. Татар халыҡ әкиәте «Өс ҡыҙ». Ф. Ғөбәйҙуллина. «Минең әсәйем кем?». В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Е. Пермяк. «Ете ҡат үлсә, бер ҡат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе).

Бүлектең төп темалары - әсәнең үҙ балаһына һөйөүе һәм баланың әсәһенә һөйөүе. Әҫәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты. Әҫәр геройҙары.

5-се бүлек «Күңел һәм ҡылыҡтар матурлығы иленә сәйәхәт»

Н. Игеҙйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһеҙ өйрәк бәпкәһе»

әкиәте. Б. Байым. «Аҡ таҫмалы ҡыҙ» хикәйәһе.

Тыуған яҡ тәбиғәтенең матурлығын, тирә-яҡ мөхит күренештәрен тасуирлаусы, шулай уҡ кешелек мөнәсәбәттәренең, ҡылыҡтарының матурлығын һүрәтләүсе хикәйәләр. Кешенең тышҡы һәм эске матурлығы. Аҡылы, ҡылығы һәм тышҡы ҡиәфәте - кешенең эске һәм тышҡы матурлығы индикаторҙары. Тема һәм текстың төп фекере. Әҫәрҙең авторы һәм геройы. Авторҙың геройға мөнәсәбәте. Уҡыусыларҙың геройға мөнәсәбәте.

2-се класс

1-се бүлек «Уҡы, уйлан, фекер йөрөт!»

Ф. Туғыҙбаева. «Мин - уҡыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Уҡы, эшлә, аҡыл йый». З. Күскилдина «Ҡанатһыҙ турғай» әкиәте.

Әҫәр. Шиғри әҫәрҙең исеме. Шиғри әҫәрҙең (рифма, ритм) үҙенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һыҙаттары. Әкиәт мәғәнәһе. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

2-се бүлек «Халыҡ ижады ынйылары»

Бишек йырҙары. Б. Исҡужин. «Әшкәк-бәшкәк» халыҡ уйыны. «Аҡ тирәк, күк тирәк» халыҡ уйыны. Бармаҡ уйындары. Таҡмаҡтар.

Фольклорҙың бәләкәй жанрҙары: бишек йырҙары, таҡмаҡтар, халыҡ уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әҫәрҙәрҙең уйы. Әҫәрҙең сюжет йөкмәткеһе. Халыҡ ижадының тәғәйенләнеше һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте

3-сө бүлек «Әкиәт уҡырға яратам!»

Башҡорт халыҡ әкиәте «Төлкө менән этәс». Дағыстан халыҡ әкиәте «Батыр малай» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Аҡ муйынсаҡ» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Һөҙөшкөм килә» хикәйәһе (Ш. Биҡкол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халыҡ әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе).

Тема һәм әкиәт геройҙары. Текстың мәғәнәи өлөштәре. Һәр бүлектең башы, төп өлөшө, аҙағы, үҙенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрҙең микротемалары. Ваҡиға урыны, ваҡыты, тирә-яҡ мөхит.

4-се бүлек «Яраткан шиғырҙарым»

Ф. Туғыҙбаева. «Әсәйем ҡулдары» шиғыры. А. Игебаев. «Өйрәнгән ул әҙергә», «Тыуған яҡ» шиғырҙарын тыңларға мөмкин. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры. Ф. Туғыҙбаева. «Балыҡсы Айуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйҙең өйө яна» рус халыҡ әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайыҫҡан бутҡа бишергән» емеше (тәржемәсеһе билдәһеҙ).

Шиғри әҫәрҙең (рифма, ритм) үҙенсәлектәрен ҡабатлау. Геройҙың портретын, ҡылыҡтарын, авторҙың геройға мөнәсәбәтен һәм уҡыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр.

«Башҡорт халыҡ ижады ынйылары» проект эше.

5-се бүлек «Тәбиғәт – беҙҙең матурлығыбыҙ һәм байлығыбыҙ»

А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игеҙйәнова. «Тирәк» хикәйәһе.

Терәк һүҙҙәр буйынса геройҙарҙы асыҡлау. Әҙәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү.

6-сы бүлек «**Әҙәп төбө – матур ғәҙәт**»

Ф. Исәнғолов. «Флүрәнең ғәйебе нимәлә?», «Ҡыҙҙар менән уйнарға яраймы?», «Ғәбиттең сере нимәлә?». С. Яҡупов. «Кем маҡтансыҡ?». А. Йәғәфәрова. «Дуҫлыҡ менән шаярмайҙар» хикәйәһе. А. Толстой. «Ҡандала» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Ж.Кейекбаев. «Оморҙаҡ бабай» хикәйәһе.

Текстың сюжетлы төҙөлөшө. Сюжет үҫеше (ғәмәлдәрҙең башланыуы, төп әһәмиәтле эштәрҙе башҡарыу, ваҡиғаларҙың тамамланыуы; ваҡиғаларҙың ваҡыты һәм урыны). Төп һүҙҙәр төп йөкмәткене сағылдыра. Тексты ҡайтанан һөйләү планы. Ҡыҫҡаса һөйләү. Ролдәр буйынса уҡыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса уҡыу өсөн тасуирлау саралары (темп, интонация). Әҫәрҙең тәрбиәүи һәм үҫтереүсе әһәмиәте.

7-се бүлек «Тыуған йортом, тыуған ерем – күңел нурым»

Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш ҡала шундай матур» шиғыры. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыҙ» хикәйәһе. В. Исхаҡов. «Үгәй инә үләне», «Бәпембә» шиғырҙары. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсеһе билдәһеҙ).

Сюжеттың айырмалығы һәм оҡшашлығы, әҫәрҙәрҙең тематикаһы. Әҫәрҙең икенсе дәрәжәләге персонаждары. Геройҙың портреты. Геройҙың ҡылыҡтарын баһалау. Авторҙың, уҡыусының һәм уҡытыусының әҫәр геройына мөнәсәбәте. Әҫәрҙең тасуирлау теле – тасуирлама. Милли үҙенсәлекле һүрәтләүҙәр.

8-се бүлек «Байлыҡ, муллыҡ, именлек – ныҡыш хеҙмәт емеше»

Н. Игеҙйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. « Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Г. Яҡупова. «Ярғанат» хикәйәһе. (Г. Ситдиҡова). «Сер» хикәйәһе.

Әҫәрҙең мәғәнәүи өлөштәренең сәбәп-тикшереү бәйләнеше. Һәр мәғәнә өлөшөнөң терәк, төп һүҙҙәре һәм һүрәттәре. Һәр мәғәнә өлөшөнөң темаһы. Текстың ҡыҫҡаса йөкмәтке планы. Текстың ҡыҫҡаса йөкмәткеһе. Яҙыусылар кешенең тормошонда (уңышында) хеҙмәттең әһәмиәте тураһында.

«Башҡорт яҙыусылары тыуған яҡ хаҡында» проект эше.

3-сө класс

1-се бүлек «Белем көнө»

С. Әлибаев. «Беҙ өсөнсөгә күстек» шиғыры. М. Кәрим. «Уҡытыусыма» шиғыры.

Шиғри әҫәрҙең (ритм, рифма, рифм төрҙәре) үҙенсәлектәрен ҡабатлау. Шиғырҙар

тематикаһы. Төп фекер (ҡабатлау).

Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы.

Каникулдар тураһында ҡыҫҡаса хикәйәләү монологик фекерҙәр формаһындағы тәьҫораттары. Белем алыуға ҡыҙыҡһыныу. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Көҙ ҡояшы йөҙә зәңгәр күктә»

М. Кәрим. «Көҙ» шиғыры. Р. Бикбаев. «Көҙ» шиғыры. А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе. Д. Талхина. «Дуҫтар көҙ ҡаршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көҙ еткәс» шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Ҡоштарҙың йыйылышы» әкиәте.

Әҫәр сюжетының уйы. Хикәйәләрҙең сюжет һыҙаттары. Авторлыҡ позицияһы. Гәзит уҡыусының ҡарашы. Һүрәтләү саралары: сағыштырыу, кәүҙәләндереү. Тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.

3-сө бүлек «Башҡарған эштәр һүҙҙәргә ҡарағанда күберәк һөйләй»

Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә соҡор ҡаҙһаң, үҙең төшәрһең» хикәйәләре. Ҡ. Даян. «Өҙөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?» Н. Игеҙйәнова. «Аҡтырнаҡ» хикәйәһе.

Әҫәрҙең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлыҡ позицияһы (ҡабатлау). Геройҙарҙың ҡылыҡтарын анализлау. Балала ҡиммәт ориентирҙары формалаштырыу.

4-се бүлек «Рус әҙәбиәте»

М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән ҡуяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмири тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хаҡында әкиәт» (өҙөк) (Ю. Гәрәй тәржемәһе). В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсеһе билдәһеҙ).

«Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән ҡуяндар» әҫәрҙәренең дөйөм тематикаһы. Тереклеккә һаҡсыл мөнәсәбәт. Шиғыр-монолог. Геройҙың һөнәрҙәр тураһында шиғыр фекерҙәре. Әҙәби әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәттәр рифмаһының үҙенсәлектәре.

«Бөтә һөнәрҙәр ҙә мөһим» (һорау: ниндәй һөнәр һайларға?) проект эше.

5-се бүлек «Тәңкә-тәңкә ҡарҙар яуа...»

Н. Нәжми. «Ҡыш» шиғыры. Ш. Бабич. «Ҡышҡы юлда» шиғыры. М. Садиҡова. «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Биҡкол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафиҡова. «Ҡыш ниңә ҡырыҫ холоҡло?»

Һынлы-һүрәтләү тел сараларының ҡабатланыуы: сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Авторҙың һүҙҙәрен файҙаланып геройҙарҙы тасуирлау.

«Башҡортостанда ҡыш» темаһына диалог, балаларҙың ҡышҡы уйындары, ҡышҡы байрамдар. Тәбиғәтте һүрәтләү, ҡоштарҙың һәм хайуандарҙың ҡышҡы тормошо. Башҡорт халҡының боронғо кәсебе - һунар тураһында мәғлүмәт. Әҫәрҙе, геройҙарҙы авторҙар һәм уҡыусы күҙлегенән анализлау.

6-сы бүлек «Йортом, илем, халҡым, киләсәгем»

Н. Нәжми. «Ватан» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил ҡайҙан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» ҡобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башҡортостан» хикәйәһе. Ҡ. Даян. « Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү.Сирбаев. «Самат олатай ҡайындары», «Ололар һүҙе - аҡыл» хикәйәләре. Башҡорт халыҡ йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш ҡала» шиғыры. Б. Рафиҡов. «Курай» хикәйәһе.

Башҡорт халыҡ ижады. Ҡобайыр. Башҡорт халыҡ йырҙарының тарихы, уларҙы башҡарыусылары, танылған ҡурайсылар. Башҡорт халҡының тарихына, билдәле шәхестәргә, башҡорт халыҡ йырҙары тарихына, башҡорт халыҡ йырҙарын башҡарыусыларға һәм билдәле ҡурайсыларға ғорурлыҡ, хөрмәт, ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү.

7-се бүлек «Донъя халыҡтары әҙәбиәте»

Э. Хемингуэй. «Ҡарт менән диңгеҙ» (Ғ.Ғиззәтуллина тәржемәһе) повесы (өҙөк). О. Уайльд. «Йондоҙ-малай» әкиәте (Г. Ситдиҡова тәржемәһе). Гримм ҡәрҙәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сысҡан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Бураҡаева тәржемәһе).

Донъя халыҡтары әкиәттәренең үҙенсәлектәре (башҡорт халыҡ әкиәттәре менән сағыштырғанда). «Сысҡан балаһы Пик-Пик» - бер кемдең дә ярҙамһыҙ тормоштоң аҡылына өйрәнгән ҡыйыу һәм аңлы сысҡан тураһында әкиәт. Фекер алышыу өсөн төшөнсәләр: ҡыйыулыҡ, тәүәккәллек, ныҡышмалылыҡ, тапҡырлыҡ, берҙәмлек. «Бремен музыканттары» - Бремен ҡалаһына юлланырға һәм урам музыканттары булырға ҡарар иткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоҙ малай» һәр кемгә изгелек менән ҡарарға өйрәтә. Башҡаларға ҡарата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү.

Повесть. «Ҡарт һәм диңгеҙ» повесының мәғәнәһе. Маҡсатҡа ынтылышлылыҡ сифатын тәрбиәләү.

«Һүрәттәрҙә әкиәт геройҙары» проекты. Уҡытыусы ярҙамында уҡыусылар төп геройҙары кем, улар ниндәй кешелек сифаттарына эйә икәнен билдәләйҙәр

4-се класс

1-се бүлек «Мәктәбем - тыуған йортом»

Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Ҡояшлы китап» шиғыры. Ф. Ғөбәйҙуллина. «Мәктәбемә» шиғыры. З. Биишева «Ҡояш нимә ти?»

Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог. Әҫәр тематикаһы, идеяһы.

Шиғри әҫәрҙең уйы. Лирик герой. Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәре һәм уйҙары. Уҡытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәтле булыу. Уҡыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе.

2-се бүлек «Дуҫлыҡтың ҡәҙерен бел!»

М. Ғафури. «Ҡыр ҡаҙы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы дуҫ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүҙҙәре». Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҫлыҡ». Р. Байбулатов. «Күгәрсендәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-ҡыҙ» әкиәте.

Башҡорт халыҡ яҙыусыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (ҡыҫҡаса мәғлүмәт).

Дуҫлыҡ хаҡында хикәйәләр. Хикәйәләге ваҡиғаларҙың ваҡыты һәм урыны. Исеме, мәғәнәүи өлөштәре, әҫәрҙең идеяһы (ҡабатланыу). Авторҙың, уҡыусының, уҡытыусының әҫәр геройына мөнәсәбәте. Ваҡиғаларҙы, геройҙарҙың ҡылыҡтарын тикшереү һәм баһалау. Герой портретын һүрәтләү. Әҫәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте.

3-сө бүлек «Кешене хеҙмәт биҙәй»

Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахманов. «Капитан». М. Әхмәтшин. «Кәрәҙле бал». Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе.

Әҫәр авторы. Уның әҫәренең үҙенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройҙар (шәхестәр), уларҙың ҡылыҡтары (ҡабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларҙың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хеҙмәттең әһәмиәте.

«Мәктәбем - тыуған йортом» проект эше.

4-се бүлек «Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булыу еңелме?»

Н. Ғәйетбаев. «Аҡбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайҙары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Еләк ерҙә бишә» хикәйәһе. Л. Яҡшыбаева. «Аҡтырнаҡ».

Художество жанрҙары үҙенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдең тасуирлау сараларының үҙенсәлеге, сюжеттар төҙөү һ.б. Геройҙарҙың темалары, идеялары, ҡылыҡтары оҡшаш. Авторҙар һөйләүҙәрендә, халыҡ, автор әкиәттәрендә изгелек һәм яуызлыҡ темаһы. Геройҙарҙың ҡылыҡтары әхлаҡ күҙлегенән сығып башҡарыла. Яҙыусыларҙың кешенең шәхси сифаттарын үҫтереү тураһында әҫәрҙәре.

5-се бүлек «Тыуған ерем минең!»

А. Игебаев. «Ҡәҙерле тыуған ерем!» шиғыры, «Урал» поэмаһы (өҙөк). Я. Хамматов. «Салауат» романыны (өҙөк). Ф. Иҫәнғолов. «Баҫыуҙағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал ҡояшы», «Тыуған ерем минең».

Тыуған яҡ тураһында шиғырҙар. Тәбиғәт киңлектәрен, тыуған яҡтың эшһөйәр,

рухи яҡтан көслө халыҡтарын данлау. Поэма (шиғриәт), хикәйә художество жанрҙары. Текст төҙөлөшөнөң үҙенсәлектәре. Әҫәрҙәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрҙарының идея тәрәнлеге, уй-ниәттәре.

6-сы бүлек «Тыуған илеңдең тарихын бел!»

М. Кәрим. «Беҙҙең өйҙөң йәме» (өҙөк), «Билдәһеҙ һалдат» повестары. Ф. Аҡбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе. Ф. Туғыҙбаева. «Икмәк» шиғыры.

Художество жанрҙарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеһенең художество һәм структура үҙенсәлектәре. Повестың мәғәнәле өлөштәре. Ошо художество жанрындағы ваҡиғалар урыны һәм ваҡыты.

7-се бүлек «Рус һәм сит ил яҙыусыларының әҫәрҙәре»

А. Пушкин. «Балыҡсы һәм балыҡ тураһында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). А. Чехов. «Аҡмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәсеһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Китап һөйөүсе». Ш. Перро. Ҡыҙыл ҡалпаҡ» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм ҡәрҙәштәр. «Аҡыллы көтөүсе» әкиәте (тәржемәсеһе билдәһеҙ). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Ә Ванг. «Аҡҡош» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ).

Рус классиктарының һәм донъя әҙәбиәтенең әҫәрҙәре. Авторҙар әҫәрҙәренең сюжет үҙенсәлектәре. Әҫәрҙәр идеяларының берҙәмлеге - изгелек яуызлыҡты еңә. Сағыштырыуҙарҙың, кәүҙәләндереүҙең, метафорҙарҙың милли үҙенсәлеге; уларҙың нәфис һүҙҙәге әһәмиәте.

Әҫәр геройы: уның портреты, телмәре, ҡылыҡтары, уй-фекерҙәре. Әҫәрҙең композицион үҙенсәлектәре.

Телмәр һәм уҡыу эшмәкәрлеге төрҙәре

Аңлау (тыңлау)

Милли-мәҙәни ҡиммәттәрҙе, туған (башҡорт) телмәр байлығын сағылдырған художестволы әҫәрҙәрҙе ишетеүгә ҡабул итеү һәм аңлау; ишетеүгә ҡабул ителгән текст буйынса һорауҙарға яуап биреү һәм уның йөкмәткеһе буйынса һорауҙар бирә белеү.

Уҡыу

Ҡысҡырып уҡыу. Әкренләп ижекләп уҡыуҙан эстән генә төплө итеп уҡыуға күсеү (уҡыу тиҙлеге тексты аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль уҡыу темпына тап килә). Орфоэпик нормаларҙы уҡығанда һаҡау. Текстарҙың төрө һәм тибы буйынса төрлө мәғәнәүи үҙенсәлектәрен интонациялау ярҙамында еткереү.

Уҡыу төрҙәренең үҙенсәлектәре.

Мәғлүмәт текстарын уҡыу: әҫәрҙәргә, бүлеккә тарихи-мәҙәни комментарий

Һөйләү (һөйләү мәҙәниәте)

Диалогик һәм монологик телмәр. Уҡылған текстарҙы коллектив фекер алышыуҙа ҡатнашыу, текстҡа таянып, үҙ фекереңде иҫбатлау; башҡорт нәфис әҙәбиәтенең үҙенсәлеген сағылдырыусы фекерҙәр. Һүҙлек запасын тулыландырыу. Ишеткән йәки уҡылған тексты төп һүҙҙәргә, текстҡа иллюстрациялар (тексты ентекле, ҡыҫҡа, һайлап һөйләү).

Уҡыу шарттарында башҡорт телмәр этикеты нигеҙендә ятҡан этикет формаларын һәм этикет аралашыу принциптарының тотороҡло формулаларын һаҡлау.

Уҡыусыларҙың һайлауы буйынса шиғри әҫәрҙәрҙе яттан һөйләү (яттан һөйләү).

Яҙыу (яҙма телмәр мәҙәниәте)

Өйрәнелгән әҫәрҙәр проблемаһы буйынса ҙур булмаған яҙма фекерҙәр яҙыу.

Библиографик мәҙәниәт. Тикшереләсәк проблема буйынса китаптар һайлау. Башҡорт мәҙәниәте тураһында мәғлүмәт тупланған йәш үҙенсәлектәренә ярашлы һүҙлектәр һәм энциклопедиялар, Интернет селтәре материалдарын ҡулланыу.

Балалрҙың уҡыу даирәһе

Башҡорт ауыҙ-тел ижады әҫәрҙәре.Башҡорт халҡының традицияларын һәм ҡиммәттәреен аңлау сығанағы булыу яғынан фольклор.

Тыуған халҡыбыҙҙың милли-мәҙәни ҡиммәттәре һәм традициялары, уны донъяға танытыу үҙенсәлектәрен сағылдырыусы башҡорт әҙәбиәте классиктары әҫәрҙәре – XX бб. һәм хәҙерге заман әҙәбиәте.

Балалар уҡыуының төп темалары: бала саҡ, характерҙың барлыҡҡа килеүе, Тыуған ил, башҡорт халҡының күренекле вәкилдәре (тәүге яҙыусылар, шағирҙар, рәссамдар, полководецтар), башҡорт мәҙәниәте өсөн мөһим байрамдар, балаларҙың фантазиялары һәм хыялдары хаҡында художестволы әҫәрҙәр.

Милли аң өсөн мөһим булған һәм байтаҡ дәүерҙәр дауамында мәҙәни киңлектә һаҡланған әхлаҡи-этик ҡиммәттәрҙе һәм идеалдарҙы сағылдырған (Ватанға һөйөү, иман, ғәҙеллек, намыҫ, шәфҡәтлелек һ.б.) художестволы әҫәрҙәрҙең тексын уҡыу; башҡорт милләтенә хас һыҙаттар (изгелек, эскерһеҙлек, сабырлыҡ, намыҫлылыҡ, ҡыйыулыҡ һ.б.); башҡорт милли традициялары (берҙәмлек, бер-береңә ярҙам итеү, асыҡлыҡ, ҡунаҡсыллыҡ), ғаилә ҡиммәттәре (татыулыҡ, мөхәббәт, бер-береңде аңлау, хәстәрлек, сабырлыҡ, ата-әсәне хөрмәт итеү). Ғаилә мәҙәниәтен, балалыҡ донъяһын сағылдырған башҡорт әҙәбиәтен уҡыу (олоғайыу, тирә-яҡ, ололар һәм тиҫтерҙәр менән мөнәсәбәттәрҙең үҙенсәлектәре; үҙенде башҡорт халыҡ йолаларын дауам итеүсе булараҡ аңлау). Геройҙарҙың ҡылыҡтарына эмоциональ-әхлаҡи баһалау.

Башҡорт әҙәбиәте үҙенсәлектәрен аңлау: геройҙың эске донъяһын, уның кисерештәрен асыу; әхлаҡи проблемаларға мөрәжәғәт итеү. Башҡорт халҡының тәбиғәт донъяһы тураһында шиғри күҙаллауҙары, был күҙаллауҙарҙың фольклорҙа сағылышы һәм уларҙың шиғриәттә һәм прозала үҫеше. Тирә-яҡ мөхит торошон кешенең хис-тойғолары һәм кәйефе менән сағыштырыу.

Әҙәбиәтте өйрәнеү пропедевтикаһы (практик үҙләштереү)

Өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең жанр төрлөлөгө: бәләкәй һәм ҙур фольклор формалары; әҙәби әкиәт; хикәйә, шиғыр, повестан өҙөктәр. Проза һәм шиғри телмәр; художестволы фекерләү; сюжет; тема; әҫәр геройы; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Сағыштырыуҙарҙың, кәүҙәләндереүҙең, метафорҙарҙың милли үҙенсәлеге; уларҙың нәфис һүҙҙәге әһәмиәте.

Уҡыусыларҙың ижади эшмәкәрлеге (өйрәнелгән әҙәби әҫәрҙәр нигеҙендә)

Уҡыусыларҙың ижади эшмәкәрлегендә әҙәби әҫәрҙе интерпретациялау: ролдәр буйынса уҡыу, инсценировка яһау; коммуникатив бурысты иҫәпкә алып, художестволы әҫәр нигеҙендә үҙҙәренең телдән һәм яҙма тексын булдырыу (төрлө адресаттар өсөн); әҫәргә иллюстрациялар серияһына (рәссамдарҙың һүрәттәренең репродукцияларына таянып).

«ТУҒАН (БАШҠОРТ) ТЕЛЕНДӘ ӘҘӘБИ УҠЫУ» УҠЫУ ПРЕДМЕТЫН ҮҘЛӘШТЕРЕҮҘЕҢ ПЛАНЛАШТЫРЫЛҒАН ҺӨҘӨМТӘЛӘРЕ

«Туған тел һәм туған телдә әҙәби уҡыу» предмет өлкәһенә ҡараған «Туған (башҡорт) телендә әҙәби уҡыу» предметын өйрәнеү һөҙөмтәләре башланғыс белем биреү буйынса Федераль дәүләт белем биреү стандарттарында бирелгән башланғыс дөйөм белем биреү мәғариф программаһын үҙләштереү һөҙөмтәләренә ҡуйылған талаптарға тап килә.

Шәхси һөҙөмтәләр

1-4 кластарҙа «Туған (башҡорт) телдә әҙәби уҡыу» предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусыла түбәндәге шәхси һөҙөмтәләр формалаштырыла:

гражданлыҡ-патриотик тәрбиә биреү:

- Ватанға - Рәсәйгә ҡиммәтле мөнәсәбәт булдырыу;

- үҙеңдең этно-мәҙәни һәм Рәсәй гражданлыҡ берҙәмлеген аңлау;

- илебеҙҙең һәм тыуған төбәгебеҙҙең үткәненә, хәҙергеһенә һәм киләсәгенә ҡатнашлыҡ;

- үҙеңдең һәм башҡа халыҡтарға ихтирам;

- кеше тураһында, уның хоҡуҡтары һәм яуаплылығы, хөрмәте һәм кешелек дәрәжәһе, тәртиптең әхлаҡи-этик нормалары һәм шәхес-ара мөнәсәбәттәр ҡағиҙәләре тураһында тәүге төшөнсәләр;

рухи-әхлаҡи тәрбиә биреү:

- һәр кешенең индивидуаллеген таныу;

- ҡайғы менән уртаҡлашыу, хөрмәт итеү һәм изгелек ҡылыу;

- башҡа кешеләргә физик һәм әхлаҡи зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын ҡабул итмәү;

эстетик тәрбиә биреү:

- сәнғәттең төрлө төрҙәренә, үҙебеҙҙең һәм башҡа халыҡтарҙың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәт һәм ҡыҙыҡһыныу;

- төрлө художестволы эшмәкәрлек төрҙәрендә үҙ-үҙеңде күрһәтеүгә ынтылыу;

физик тәрбиә биреү, һаулыҡ һәм эмоциональ именлек мәҙәниәтен булдырыу:

- тирә-яҡ мөхиттә сәләмәт һәм хәүефһеҙ (үҙҙәре һәм башҡа кешеләр өсөн) йәшәү рәүеше (шул иҫәптән мәғлүмәти) ҡағиҙәләрен үтәү;

- физик һәм психик һаулыҡҡа һаҡсыл мөнәсәбәт;

хеҙмәт тәрбиәһе биреү:

- кеше һәм йәмғиәт тормошонда хеҙмәт ҡиммәттәрен аңлау, яуаплы ҡулланыу һәм хеҙмәт һөҙөмтәләренә һаҡсыл мөнәсәбәт, төрлө хеҙмәт эшмәкәрлеге төрҙәрендә

ҡатнашыу күнекмәләре, төрлө һөнәрҙәргә ҡыҙыҡһыныу;

экологик тәрбиә биреү:

- тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш;

- уға зыян килтереүҙе ҡабул итмәү;

ғилми танып белеү ҡиммәттәре:

- донъяның фәнни картинаһы тураһында тәүге төшөнсәләр;

- танып белеү ҡыҙыҡһыныуҙары, әүҙемлеге, инициативалылығы, ҡыҙыҡһыныусанлығы һәм үҙаллылығы.

Метапредмет һөҙөмтәләре

1-4 кластарҙа «Туған (башҡорт) телдә әҙәби уҡыу» уҡыу предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусы универсаль белем биреү сараларына эйә була:

төп логик ғәмәлдәр:

- төрлө текстарҙы сағыштырырға, текстарҙы сағыштырыу нигеҙҙәрен билдәләргә, текстарҙың аналогтарын билдәләргә;

- өлөштәрҙән бөтөндө йыйыу (бирелгән үҙенсәлектәре буйынса текстар);

- текстарҙы классификациялау өсөн мөһим билдәне билдәләргә, тәҡдим ителгән текстарҙы классификацияларға;

- текст материалында уҡытыусы тәҡдим иткән күҙәтеү алгоритмы нигеҙендә законлылыҡтарҙы һәм ҡапма-ҡаршылыҡтарҙы табыу;

- тәҡдим ителгән алгоритмға нигеҙләнеп уҡыу һәм практик бурысты хәл итеү өсөн мәғлүмәттең етешмәүен асыҡларға;

- тексты анализлағанда сәбәп-тикшереү бәйләнештәрен билдәләргә, һығымта яһарға;

өп тикшеренеү ғәмәлдәре:

- уҡытыусы ярҙамында маҡсат билдәләргә;

- бурысты хәл итеүҙең бер нисә вариантын сағыштырып, иң ҡулайын һайлап алырға (тәҡдим ителгән критерийҙар нигеҙендә);

- тәҡдим ителгән планға ярашлы проект эшен башҡарырға;

- текст анализы һөҙөмтәләре нигеҙендә һығымталар төҙөргә һәм уларҙы дәлилдәр менән нығытырға (классификациялау, сағыштырыу, тикшереүҙәр);

Оҡшаш йәки оҡшаш хәлдәрҙә процестарҙың, ваҡиғаларҙың үҫешеү ихтималлығын һәм уларҙың эҙемтәләрен күҙалларға;

мәғлүмәт менән эшләү:

- мәғлүмәт алыу сығанағын һайлау: һүҙлек, белешмә;

- күрһәтелгән алгоритмға ярашлы, мәғлүмәтте тәҡдим ителгән сығанаҡта (һүҙлектә, белешмәлә) табырға;

- дөрөҫ һәм дөрөҫ булмаған мәғлүмәтте үҙаллы йәки уҡытыусы тәҡдим иткән тикшереү ысулы нигеҙендә асыҡларға (һүҙлектәр, белешмәләр ярҙамында);

- Интернет селтәрендә мәғлүмәт эҙләгәндә өлкәндәр (уҡытыусылар, ата-әсәләр/законлы вәкилдәр) ярҙамында мәғлүмәт хәүефһеҙлеге ҡағиҙәләрен үтәргә;

- уҡыу бурысына ярашлы текст, видео, график, тауыш, мәғлүмәтте анализларға һәм булдырырға;

- таблица, схема рәүешендә теркәлгән мәғлүмәтте аңларға, текстар менән эш һөҙөмтәләре буйынса схемаларҙы, таблицаларҙы үҙаллы булдырырға кәрәк.

1-4-се кластарҙа «Туған (башҡорт) телдә әҙәби уҡыу» уҡыу предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусы универсаль уҡыу-**коммуникатив** ғәмәлдәргә эйә була:

аралашыу:

- фекерҙәрҙе ҡабул итергә һәм формалаштырырға, хис-тойғоларҙы таныш булған мөхиттә аралашыу маҡсаттарына һәм шарттарына ярашлы белдерергә;

- әңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә, диалог һәм дискуссия алып барыу ҡағиҙәләрен үтәргә;

- төрлө фекерҙәр барлығын танырға;

- үҙ фекереңде әҙәпле һәм нигеҙле әйтергә;

- ҡуйылған бурысҡа ярашлы телмәр әйтеү төҙөргә;

- телдән һәм яҙма текстар (һүрәтләү, фекерләү, хикәйәләү) яҙырға;

- ҙур булмаған асыҡ сығыштар әҙерләргә;

Сығыштың тексына һүрәттәрҙе (һүрәттәрҙе, фотоларҙы, плакаттарҙы) һайларға;

берлектәге эшмәкәрлек:

- планлаштырыуҙың тәҡдим ителгән форматы, аралыҡ аҙымдарын һәм ваҡыттарын бүлеү нигеҙендә стандарт (типлы) хәлдә ҡыҫҡа ваҡытлы һәм оҙайлы сроклы маҡсаттар (шәхси) төҙөргә;

- уртаҡ эшмәкәрлектең маҡсатын ҡабул итергә, уға ирешеү буйынса күмәкләп эш алып барырға: ролдәрҙе бүлергә, һөйләшеп килешергә, процесты һәм уртаҡ эштең һөҙөмтәһен тикшерергә;

- етәкселек итергә, йөкләмәләр үтәргә, буйһонорға әҙер булырға;

- эштең үҙ өлөшөн яуаплы башҡарырға;

- дөйөм һөҙөмтәгә индергән өлөшөгөҙҙө баһаларға;

- тәҡдим ителгән өлгөләргә таянып, берлектәге проект эштәрен башҡарырға.

1-4-се кластарҙа «Туған (башҡорт) телдә әҙәби уҡыу» уҡыу предметын өйрәнеү

һөҙөмтәһендә уҡыусы универсаль **уҡыу-көйләү** эшенә эйә була:

үҙ-үҙен ойоштороу:

- һөҙөмтә алыу өсөн уҡыу бурысын хәл итеү буйынса эште планлаштырырға;

- һайланған эштәрҙең эҙмә-эҙлелеген билдәләү;

үҙ аллы контроль:

- эшмәкәрлектең уңышһыҙ булыу сәбәптәрен асыҡларға;

- телмәр һәм орфография хаталарын еңеп сығыу өсөн уҡыу ғәмәлдәренә төҙәтмәләр индерергә;

- алынған һөҙөмтәне тексты анализлау буйынса ҡуйылған уҡыу бурысы менән тура килтерергә;

- текст менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарҙы табырға һәм төҙәтергә.

Предмет һөҙөмтәләре

1-4 кластарҙа «Туған (башҡорт) телдә әҙәби уҡыу» уҡыу предметын өйрәнеүҙәр түбәндәгеләр менән тәьмин итә:

- Рәсәй Федерацияһының берҙәм мәҙәни киңлегендә, Рәсәй Федерацияһы халыҡтары әҙәбиәттәре араһында башҡорт әҙәбиәтенең урынын һәм ролен тарихи-мәҙәни, әхлаҡи, эстетик ҡиммәттәрҙе һаҡлауҙа һәм быуындан быуынға тапшырыуҙа аңлау;

- төрлө халыҡтар әҙәбиәтенең үҙ-ара йоғонтоһо, бер-береһен байытыуы, айырыуса мәҙәни, әхлаҡи-этик һәм эстетик киңлек булдырыуҙа башҡорт халҡы фольклорының һәм художестволы әҙәбиәтенең роле тураһында тәүге төшөнсәләр;

- мәғәнәле уҡыуҙы үҙләштереү, әҙәбиәт теорияһының ябай төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау (ҡысҡырып уҡыу, үҙең хаҡында уҡыу, художество һәм фольклор әҫәрҙәре жанрҙары, уҡыған әҙәби әҫәрҙәрҙе анализлау, башҡорт теленең һынлы һәм тасуирлау саралары);

- текста бирелгән мәғлүмәтте ҡабул итеүгә ылыҡтырыу, уҡыусыларҙың эстетик зауығын һәм ҡыҙыҡһыныуын формалаштырыу (танышыу, өйрәнеү, һайланма, эҙләнеү), текст менән эшләү (текстҡа һорауҙар, текст планы), ролдәр буйынса уҡыу, ижади эштәр башҡарыу.

Кластар буйынса предмет һөҙөмтәләре

1-се класс

Уҡыусы түбәндәгеләрҙе өйрәнә:

- ҡысҡырып, йүгереп, аңлы рәүештә (сәғәтенә 25-30 һүҙ) уҡырға;

- художестволы әҫәрҙәрҙең ҙур булмаған текстарын ишетеүгә ҡабул итергә;

- художестволы текстарҙы интерпретациялауҙың элементар алымдары менән ҡулланыу;

- үҙегеҙ һайлаған шиғри әҫәрҙе (5-6 шиғырҙы йәки шиғри әҫәрҙән өҙөктө) яттан һөйләү;

- художестволы әҫәрҙең нимә икәнлеген аңларға;

- художество текстарының жанр айырмалыҡтарын күрһәтергә (элементар кимәл);

- әҫәрҙең төп фекерен аңлау;

- әҙәбиәт теорияһының ябай төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен билдәләргә: жанр, шиғри әҫәр, юл, дүртенселәр, тема, әкиәт, халыҡ әкиәттәренең төрҙәре, хикәйә, герой (ыңғай, кире), әҫәр авторы;

- әҫәрҙең исемен уның йөкмәткеһе, төп фекере менән сағыштырырға;

- текстарға иллюстрацияларҙы анализларға;

- хикәйәнең мәғәнә өлөштәрен айырып күрһәтергә, абзацтарға бүлеүҙе аңларға;

- әҫәр йөкмәткеһенең төп фекерен асҡан төп һүҙҙәрҙе күрергә;

- әҫәргә һүрәттәргә комментарий бирергә.

2-се класс

Уҡыусы түбәндәгеләрҙе өйрәнә:

- тексттың йөкмәткеһен тыңларға һәм ҡабул итергә;

- минутына 50-60 һүҙ тиҙлек менән уҡырға;

- ҡысҡырып һәм үҙеңдән-үҙең дөрөҫ, йүгереп, аңлы рәүештә һәм мәғәнәле итеп уҡырға;

- әҙәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләрен һәм мәғәнәһен аңларға: бәләкәй фольклор жанрҙары, бишек йыры, таҡмаҡ, халыҡ уйыны, сюжет һыҙығы, рифма, ритм, геройҙың портреты;

- элементар алымдарға нигеҙләнеп, художестволы һәм уҡыу текстарын интерпретациялау;

- текстарға таянып, геройҙарҙың ҡылыҡтарын тикшерергә;

- әҫәр геройҙарының ҡайғыһын уртаҡлашырға;

- уҡығанды әхлаҡи яҡтан тәрбиәләү, геройҙарҙың ҡылыҡтарын әхлаҡи нормалар менән сағыштырырға;

- милли-үҙенсәлекле тасуирламалар тексында (уҡытыусы етәкселегендә) айырырға;

- әҙәби геройҙар миҫалында сәләмәт йәшәү рәүешенең файҙаһын аңларға;

- башҡорт телендә диалог алып барырға (уҡылған текстар буйынса фекер алышырға), әңгәмәсене тыңларға һәм ишетергә, башҡаса фекер йөрөтөргә;

- фольклорҙың кескәй жанрҙарын (таҡмаҡтар, бишек йырҙары, халыҡ уйындары текстары), әҙәби жанрҙарҙы (хикәйә, әкиәт);

- текстың мәғәнәүи өлөштәренең микротемаларын билдәләргә;

- тексты ҡабаттан һөйләү планын төҙөргә, тексты яҡынан һөйләргә;

Текстарҙа тасуирлау тел сараһын - тасуирламаны табырға; милли үҙенсәлекле һүрәтләмәләрҙе айырып күрһәтергә.

3-сө класс

Уҡыусы түбәндәгеләрҙе өйрәнә:

- текстың йөкмәткеһен тыңларға һәм ҡабул итергә;

- минутына 60-70 һүҙ тиҙлеге менән уҡырға (динамик уҡыу);

- әҙәбиәт теорияһының иң ябай төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға: башҡорт халыҡ ижады, башҡорт халыҡ йыры, ҡобайыр; башҡорт теленең идеяһы, пейзажы, һынлы сәнғәт саралары (сағыштырыу, кәүҙәләндереү);

- художестволы һәм уҡытыу текстарын интерпретациялау (төп һүҙҙәр эҙләү, идея-тематик һыҙатты асыҡлау, мотивтарҙы асыҡлау, авторҙың фекерен аңлау һәм уҡыусы позицияһын билдәләү);

- геройҙарҙың ҡылыҡтарын тикшереү, уларҙы баһалау;

- хикәйәләрҙең сюжет һыҙаттарын айырып күрһәтергә;

- авторлыҡ позицияһын аңлау;

- тексты телдән өҙөмтә итеп килтерергә;

- башҡорт халыҡ йырының һыҙаттарын билдәләргә; башҡорт халыҡ йырҙарының, уларҙы башҡарыусыларҙың, билдәле ҡурайсыларҙың тарихын белергә;

- әҙәби әкиәттең үҙенсәлектәрен, уның халыҡ әкиәттәренән айырмалы булыуын аңларға;

- шиғырҙарҙа әкиәтте билдәләргә, шиғырҙарҙа әкиәт рифмаһының үҙенсәлектәрен күрергә;

- өҫтәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанаҡтарын, һанлы һәм мәғлүмәти белем биреү ресурстарын текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу өсөн файҙаланырға.

4-се класс

Уҡыусы түбәндәгеләрҙе өйрәнә:

- минутына 80-90 һүҙҙе тасуирлап уҡырға;

- беренсе уҡыуҙан һуң уҡыуҙың төп фекерен аңларға;

- башҡорт теленең шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог, композиция, идея, повесть, һынлы сәнғәт саралары (синоним, антоним, эпитет, метафора) төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңларға;

- әҫәрҙең тематикаһын, уның идеяһын айырып күрһәтергә;

- лирик герой төшөнсәһенә эйә булыу, лирик герой менән авторҙы айырыу; лирик

геройҙың уй-фекерҙәрен, кәйефен, кисерештәрен аңлау;

- әҫәрҙә художестволы уйҙырманы аңлау;

- әҫәр/герой/ваҡиға тураһында фекереңде текстҡа таянып дәлилләргә;

- китап уҡыуҙың төрлө төрҙәрен - танышыу, өйрәнеү, һайланма, эҙләүҙе ҡулланырға;

- коммуникатив бурысты иҫәпкә алып, уҡылған әҫәрҙәргә нигеҙләнеп, телдән хикәйә яҙырға (төрлө адресаттар өсөн);

- ҡыҙыҡһындырған әҙәбиәтте үҙаллы һайларға; өҫтәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанаҡтары (һүҙлектәр, энциклопедиялар, Интернет) менән файҙаланырға.

ТЕМАТИК ПЛАНЛАШТЫРЫУ

Программаны тормошҡа ашырғанда уҡытыу-методик материалдар (мультимедиа программалары, электрон дәреслектәр һәм әсбаптар, электрон китапханалар, виртуаль лабораториялар, уйын программалары, һанлы белем биреү ресурстары коллекциялары) булған электрон (һанлы) белем биреү ресурстарын файҙаланыу мөмкинлектәре иҫәпкә алынырға тейеш.

1-се класс - 17 сәғ.

Бүлек	Программа йөкмәткеһе	Уҡыусылар эшмәкәрлеге
«Мин уҡый беләм!» (1 сәғ.)	Д. Талхина. «Китап» шиғыры. М. Дилмөхәмәтов. «Белгем килә!». Н. Грахов. «Ни өсөн?». Ш. Бабич. «Эй, китап!» Художестволы әҫәр. Жанр. Шиғри әҫәр. Уның темаһы һәм исеме. Төп фекер. Шиғыр юлдары. Дүртенселәр	Уҡытыусы башҡарыуында әҫәрҙе тыңлау. Тексты ижекләп уҡыу. Үҙ аллы уҡыу. Текстың йөкмәткеһен аңлау. Текст аҙағында бирелгән һорауҙар (эштәр) менән танышыу. Һорауҙы эҙмә-эҙлекле үтәү. Тексты сылбыр буйынса уҡыу, һайлап уҡыу. Парлап эшләү. Тексты (дүртле) уҡыу парта буйынса күршегә. Текст һүҙҙәрен уҡыуҙың дөрөҫлөгөн контролдә тотоу. Уҡыуҙы баһаларға маташыу («рәхмәт», «уҡыуымды тыңлау минең өсөн ҙур ҡыуаныс булды», «яҡшы уҡыным, рәхмәт» һәм башҡалар). Төркөмдәрҙә эшләү: шиғырҙың төп фекерен айырыу
«Әкиәт уҡырға яратам» (4 сәғ.)	«Шалҡан» рус халыҡ әкиәте (К. Иванов тәржемәһе). Ж.Кейекбаев. «Айыу ниңә ҡойроҡһоҙ» әкиәте. «Башаҡ» украин халыҡ әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Л. Толстой. «Тейен менән бүре» әкиәте (Ш.Насиров тәржемәһе). Әкиәт әҙәби жанр булараҡ ҡабул ителә. Уның темаһы (исеме).	Әкиәтте ишетеүгә ҡабул итеү. «Әкиәт» төшөнсәһе өҫтөндә эш. Ошо әҙәби жанрҙың үҙенсәлектәрен асыу буйынса мини-тикшеренеү. Уҡытыу диалогында ҡатнашыу. «Һеҙ нимә тыңланығыҙ? Хикәйәме? Ни өсөн? Һин ҡайҙан белдең? Хикәйә һәм әкиәт айырыламы? Нимә?». Һүҙлек эше. Йырҙарҙы ҡабаттан тыңлау йәки әкиәтте үҙаллы уҡыу.

	Халыҡ әкиәте төрөн билдәләү (хайуандар, көнкүреш, тылсымлы) Әҫәр геройҙары (ыңғай, кире). Уларҙың ҡылыҡтарын баһалау. Әкиәттең төп фекере	Уҡыу 2-3 тәҡдимде ҡысҡырып уҡыу. Төшөнсәләрҙе үҙләштереү: «исеме» (тема) әкиәттәр, геройҙар (ыңғай, кире) әкиәттәр. Әкиәттең төп өлөштәре: башы (йәшәгәйнеләр...), әкиәттең төп өлөшө, әкиәттең аҙағы, йәғни әкиәттең һуңғы өлөшө («Мин унда булдым, һыра эстем», «Бына әкиәттәрҙең ахыры, ә кем тыңланы - афарин» һ.б.). Әкиәттәргә һайлап алыу һәм анализлау
«Атай - ғаилә башлығы» (3 сәғ.)	Ф. Сынбулатова. «Атай - ғаилә башлығы» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Атай менән һөйләшеү» хикәйәһе. Л. Толстой. «Атай менән улдар» хикәйәһе (Ш.Насиров тәржемәһе). Башҡорт халыҡ әкиәте «Кем бай?». Хикәйә әҙәби жанр буларак бирелә. Тексһың йөкмәткеһе. Хикәйәнең мәғәнәле өлөштәре. Яңы донъя тәржемәһе. Автовокзалдың төп фекере. Әкиәттең исеме. Әҫәр йөкмәткеһенең төп фекерен асҡан төп һүҙҙәр. Әҫәрҙең иллюстрациялары. Геройҙар, уларҙың ҡылыҡтары. Әҫәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте. Атай - ғаилә башлығы, туйындырыусы. Ғаилә ҡиммәттәренә хөрмәт тәрбиәләү	«Ғаиләлә кем хужа?» тигән тема буйынса фекер йөрөтөү. Текст йөкмәткеһен һүрәтләү һәм хикәйәнең төп һүҙҙәре буйынса күҙаллау. Уҡытыусы уҡыуын тыңлау. Тексты үҙ аллы уҡыу. Уҡылған тексты аңлау. Художестволы әҫәрҙе ишетеүгә ҡабул итеү. Һорауҙарға яуаптар. Әкренләп ижекләп уҡыуҙан тулы һүҙҙәр менән уҡыуға күсеү. Тынлыҡ билдәләрен айырып уҡығанда тексты уҡыу. Уҡыған теманы, тексттың төп фекерен аңлау һәм тексттың төп фекерен айырып күрһәтеү (уҡытыусы ярҙамында). Геройҙарҙың ҡылыҡтары, ваҡиғалар, ваҡиғалар, геройҙар өсөн социаль әһәмиәтле хәлдәр тураһында уҡытыу диалогында ҡатнашыу. Геройҙарҙы хөрмәтләүсе (уҡытыусы ярҙамында). Уҡылған тексттың төп фекерен билдәләү
«Әсәйҙәр һәм кескәйҙәр» (5 сәғ.)	Л. Толстой. «Иң матуры» (Ш.Насиров тәржемәһе) хикәйәһе. Н. Иҫәнбәт. «Иң матур һүҙ» шиғыры. Татар халыҡ әкиәте «Өс ҡыҙ».	Ҡысҡырып уҡыу. Бүлек һәм әҫәр атамаһының мәғәнәһен аңлатыу. Тексты тыңлау һәм уның йөкмәткеһен аңлау. Уҡыған теманы билдәләү, әҫәр геройҙарын һүрәтләү.

	Ф. Ғөбәйҙуллина. «Минең әсәйем кем?» В. Осеева. «Улдар» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Е. Пермяк. «Ете ҡат үлсә, бер ҡат киҫ» әкиәте (М. Игебаева тәржемәһе). Әҫәр башының мәғәнәһе. Һөйләмдәр, текст мәғәнәһе һалынған текст фрагменты. Әҫәр геройҙары	Текстың йөкмәткеһе буйынса һорауҙарға яуап биреү, төп фекерҙе сағылдырыу, геройҙарҙың ҡылыҡтарын баһаларға маташыу. Геройҙар һүрәтләмәһе. Әҫәрҙең йөкмәткеһе буйынса фекер алышыу. Әҫәрҙән өҙөк, тәҡдим менән үҙ фекереңде (яуап) нигеҙләү. Текста терәк һүҙҙәрҙе айырып күрһәтеү. Тексты мәғәнәүи өлөштәргә бүлеү. Текстың бер өлөшөн уҡытыусы етәкс. атайҙар. Дөрөҫ, аңлы рәүештә уҡый белеү оҫталығын үҫтереү буйынса эшмәкәрлегеңде баһалау. Шиғырҙы яттан һөйләү - үҙеңдең һайлауың буйынса
«Күңел һәм ҡылыҡтар матурлығы иленә сәйәхәт» (3 сәғ.)	Н. Игеҙйәнова. «Бәхәс» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Тәрбиәһеҙ өйрәк бәпкәһе» әкиәте. Б. Байым. «Аҡ таҫмалы ҡыҙ» хикәйәһе. Тыуған яҡ тәбиғәтенең матурлығын, тирә-яҡ мөхит күренештәрен тасуирлаусы, шулай уҡ кешелек мөнәсәбәттәренең, ҡылыҡтарының матурлығын һүрәтләүсе хикәйәләр. Кешенең тышҡы һәм эске матурлығы. Аҡылы, ҡылығы һәм тышҡы матур төрө - кешенең эске һәм тышҡы матурлығы индикаторҙары. Тема һәм текстың төп фекере. Әҫәрҙең авторы һәм геройы. Авторҙың геройға мөнәсәбәте. Уҡыусының геройға мөнәсәбәте	Уҡыу, аңлы рәүештә йүгерек уҡыу. Әҫәр йөкмәткеһе менән ҡыҙыҡһыныу. Китап уҡыуға ҡыҙыҡһыныуҙы үҫтереү. Әҫәр сюжетының тәржемәһе, геройҙарҙың ҡылыҡтары һүрәтләнә. Әҫәрҙәге һүрәттәрҙе ҡарау, анализлау, сюжеттың тейешле текст фрагменты менән нисбәте. Рәсем буйынса хикәйәләү өсөн текстың терәк һүҙҙәрен айырып күрһәтеү (уҡытыусы һорауҙары ярҙамында). Әҫәрҙең нимәгә өйрәткәне тураһында үҙ фекереңде белдереү, әҫәр геройына ҡарата үҙ мөнәсәбәтеңде белдереү, авторҙың геройға мөнәсәбәтен билдәләү (уҡытыусы ярҙамында)
Резерв - 1 сәғ.		

2-се класс - 34 сәғ.

Бүлек	**Программа йөкмәткеһе**	**Уҡыусылар эшмәкәрлеге**
«Уҡы, уйлан, уйлан!» (2 сәғ.)	Ф. Туғыҙбаева. «Мин - уҡыусы» шиғыры. М. Ғәли. «Уҡы, эшлә, аҡыллы йый». З. Күскилдина «Ҡанатһыҙ турғай» Әҫәр. Шиғри әҫәрҙең исеме. Шиғри әҫәрҙең (рифма, ритм) үҙенсәлектәре. Әкиәт, уның сюжет һыҙаттары. Әкиәт уйы. Китап - белем, мәғлүмәт алыу сығанағы	Тексты тыңлау: уҡытыусы йәки әҙерлекле уҡыусы уҡыған шиғырҙы ишетергә ҡабул итеү. Әҫәрҙәрҙең йөкмәткеһен аңлау, һорауҙарға яуап биреү. Уҡыу: әҫәрҙәрҙән өҙөктө ҡысҡырып уҡыу (таҫманы аңларға мөмкинлек биргән индивидуаль уҡыу темпына ярашлы уҡыу тиҙлеге). Шиғырҙарҙан өҙөктәрҙе тасуири уҡыу (төркөмдә эшләү). Эстән уҡыу: әҫәрҙәрҙән өҙөктәр уҡыу, йөкмәтке буйынса һорауҙарға яуап биреү. Яттан уҡыу. Текста һәм өҫтәмә мәғлүмәт сығанаҡтарына таянып бирелгән таныш булмаған һүҙҙәрҙең һәм һүҙбәйләнештәрҙең мәғәнәһен аңлау. Һынлы сәнғәт әҫәренең төп идеяларын билдәләү, сағыштырыу
«Халыҡ ижады ынйылары» (2 сәғ.)	бишек йырҙары. Б. Исҡужин. «Әшкәк-бәшкәк» халыҡ уйыны. «Аҡ тирәк, күк тирәк» халыҡ уйыны. Бармаҡ уйындары. Каса япраҡсалары. Фольклорҙың бәләкәй жанрҙары: бишек йырҙары, таҡмаҡтар, халыҡ уйындары. Бәләкәй фольклор жанрындағы әҫәрҙәрҙең уйы. Әҫәрҙең сюжет йөкмәткеһе. Халыҡ ижадының тәғәйенләнеше һәм уның тәрбиәүи әһәмиәте	Фольклор төркөмдәре башҡарыуында бишек йырҙарын һәм таҡмаҡтары тыңлау. Тыңланған йырҙарҙың (таҡмаҡтар, бишек йырҙары) төрөн билдәләү Төрлө мәғлүмәт сығанаҡтары менән эшләү: һүҙлектәр, дидактик материал, «Таҡмаҡ нимә ул? Ниндәй таҡмаҡтарҙы беләһегеҙ?». Таҡмаҡтарҙың һәм бишек йырҙарының художество үҙенсәлектәрен асыҡлау. Үҙ аллы уҡыу. Уҡыу. Төркөмдәрҙә эшләү: бирелгән рифмалар буйынса таҡмаҡтар ижад итеү. Таҡмаҡтарҙың нимәгә өйрәтеүҙәре тураһында фекерҙәрен

		әйттеләр. Башҡорт халҡының фольклор әҫәрҙәренең (тема, төп фекер, геройҙар) төп мәғәнәһен һәм тәғәйенләнешен аңлау. Хәрәкәтле уйындарҙа һәм бармаҡлы уйындарҙа ҡатнашыу. Уйын ҡағиҙәләрен үтәү. Хәрәкәтле уйындар ваҡытындағы хәлде баһалау һәм тейешле положение ҡабул итеү
«Әкиәт уҡырға яратам!» (5 сәғ.)	Башҡорт халыҡ әкиәте «Төлкө менән этәс». Дағстандың «Батыр малай» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). М. Пришвин. «Аҡ муйынсаҡ» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). С. Михалков. «Һеҙөшөм килә» хикәйәһе (Ш. Биҡҡол тәржемәһе). «Төлкө менән кәзә тәкәһе» рус халыҡ әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Темаһы һәм әкиәт геройҙары. Тексттың мәғәнәле өлөштәре. Һәр бүлектең башы, төп өлөшө, аҙағы, үҙенсәлектәре. Мәғәнәүи өлөштәрҙең микротемалары. Ваҡиға урыны, ваҡыты, тирә-яҡ мөхит	Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса картиналар өҫтөндә эш. Һүрәттәр буйынса әкиәттең йөкмәткеһен һәм геройҙарын күҙаллау. Әкиәттәрҙе яҙҙырыуҙа тыңлау. Әкиәтте ишетеүгә ҡабул итеү. Үҙ аллы уҡыу. Бында ҡысҡырып, ролдәр буйынса уҡыу. Һорауҙарҙы тыңлау һәм бирелгән һорауҙың мәғәнәһен аңлау, бирелгән һорауҙарға яуаптарҙы дөрөҫ тултырыу. Әҙәбиәттең иң ябай төшөнсәләренең мәғәнәһен һәм мәғәнәһен аңлау: хикәйә, әкиәт. Әҫәрҙең ыңғай һәм кире геройҙарын таныу һәм уларҙың ҡылыҡтары характеристикаһы. Төркөмдәрҙә эшләү: картиналар планын төҙөү, нисбәт Геройҙарҙы әкиәттәргә.

		Әкиәтте сәхнәләштереүҙә ҡатнашыу. Әкиәт, уның геройҙары тураһында үҙ фекереңде әйтеү
«Яратҡан шиғырҙарым» (5 сәғ.)	Ф. Туғыҙбаева. «Әсәйем ҡулдары» шиғыры. А. Игебаев, «Өйрәнгән ул әҙергә» һәм «Тыуған яҡ» шиғырҙарын урыҫ теленә тәржемә иткән. Д. Талхина. «Йәй» шиғыры. Ф. Туғыҙбаева. «Балыҡсы Айтуған бабай» хикәйәһе. «Бесәйҙең өйө яна» рус халыҡ әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Һайыҫҡан бутҡа бешәргән» емеше. Шиғри әҫәрҙең (рифма, ритм) үҙенсәлектәрен ҡабатлау. Геройҙың портретын, ҡылыҡтарын, авторҙың геройға мөнәсәбәтен һәм уҡыусының геройға мөнәсәбәтен сағылдырған һүҙҙәр, һүҙбәйләнештәр	Мәҡәлдәрҙең мәғәнәһе өҫтөндә эш. Әҫәрҙәрҙең темаһын мәҡәлдәр аша күҙаллау. Шиғырҙар тыңлау һәм текстарҙы ҡабул итеү. Шиғыр (әкиәттәр, хикәйә) жанр үҙенсәлектәрен билдәләү. Уҡыу. Эстән уҡыу. Уҡытыу диалогында ҡатнашыу. Тексты үҙ аллы уҡыу. Әкиәттең мәғәнә өлөштәрен билдәләү (башланғыс, төп өлөшө, аҙағы). Уҡытыусы етәкс. милли-үҙенсәлекле сағыштырыуҙарҙы, кәүҙәләндереүҙәрҙе айырып күрһәтеү. Сылбыр буйынса берәр һөйләм менән уҡыу. Уҡыған тексты аңлау Биҙәлеше буйынса һорауҙарға яуаптар, геройҙарҙың ҡылыҡтарын анализлау. Текстың төп фекерен асыҡлау. Әсәй алдында бурыс, хәстәрлек тойғоһон тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Башҡорт халыҡ ижады ынйылары»	Берлектәге эшмәкәрлектең маҡсаттарын һәм бурыстарын билдәләү. Һөҙөмтәләр алыу өсөн уҡыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрҙе планлаштырыу (уҡытыусы етәкселегендә). Тәҡдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күрһәтелгән алгоритмға ярашлы эҙләү. Бәләкәй төркөмдәрҙә эшләү, командала эшләү. Эштең үҙ өлөшөн яуаплы үтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башҡаса фекерҙе аңлай белеү. Үҙ уҡыу ғәмәлдәрен контролдә тотоу һәм үҙеңде контролдә тотоу

«Тәбиғәт - беҙҙең матурлығыбыҙ һәм байлығыбыҙ» (2 сәғ.)	А. Йәғәфәрова. «Сәнскеле күлдәк» әкиәте. Н. Игеҙйәнова. «Тирәк» хикәйәһе. Төп һүҙҙәр буйынса геройҙарҙы асыҡлау. Әҙәби әкиәттәр. Әкиәт төрөн һәм темаһын билдәләү	Әкиәттәге тикшереү: «Япраҡтың сәнскеле булыуы мөмкинме?», «Кемдә?». Әкиәт геройҙарын асыҡлау. Уҡытыусы уҡыуын тыңлау. Уҡыу диалогы: ни өсөн әкиәт (хикәйә)? Уҡыу эстән. Был маҡсатҡа өлгәшер өсөн, һеҙ нимә эшләй алаһығыҙ? Текстың төп фекерен асыҡлау. Әкиәттең мәғәнә өлөштәрен таныу. Ижади эште парлап башҡарыу: дуҫ өсөн әкиәт буйынса һорауҙар төҙөү, яуаптар. Тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү
«Матур эш итеүсе матур» **(6 сәғ.)**	Ф. Исәнғолов. «Флүрәнең ғәйебе нимәлә?». С. Яҡупов. «Кем маҡтансыҡ?» А. Йәғәфәрова. «Дуҫлыҡ менән шаярмайҙар» хикәйәһе. Ф. Исәнғолов. «Һыҙҙар менән уйнарға яраймы?» Улар беҙгә «ҡыҙҙар менән уйнарға мөмкинме?» тигән һорауҙар өҫтөндә фекер йөрөтөргә тәҡдим итте. А. Толстой. «Ҡандала». Ф. Исәнғолов. «Ғәбиттең сере нимәлә?». Ж.Кейекбаев. «Оморҙаҡ бабай» хикәйәһе. Текстың сюжетлы төҙөлөшө. Сюжеттың үҫеше (ғәмәлдәрҙең башланыуы, төп әһәмиәтле эштәрҙе башҡарыу, ваҡиғаларҙың тамамланыуы; ваҡиғаларҙың ваҡыты һәм урыны). Төп һүҙҙәр төп эстәлеген сағылдыра. Тексты ҡайтанан һөйләү планы. Һөйләшеү ҡыҫҡартылған. Ролдәр буйынса уҡыу өсөн фрагмент. Ролдәр буйынса уҡыу өсөн тасуирлау саралары	Уҡытыусы уҡыуын тыңлау. Әҫәрҙәре (Ф.Исәнғолов, А. Толстой, Ж.Кейекбаев) авторҙарына ҡыҙыҡһыныу белдереү. Интернет селтәрендә уҡытыусының һорауҙары буйынса әҫәр авторҙары хаҡында мәғлүмәт эҙләү. Үҙ - үҙеңдән уҡыу, абзацтар буйынса тасуири уҡыу. Уҡылған әҙәби әҫәрҙәргә анализ: теманы, төп фекерҙе, эш-хәрәкәттәрҙең эҙмә-эҙлелеген, художестволы тасуирлау сараларын билдәләү. Әҫәрҙәр буйынса тиҫтерҙәре менән бәхәстәрҙә ҡатнашыу, үҙ ҡарашын белдереү. Әҫәрҙәрҙе планға ярашлы тәржемә итеү. Әҫәрҙәрҙең ҡыҫҡаса хикәйәһе. Коллектив эш: авторлыҡ позицияһын аңлатыу. Парлы эш: геройҙарҙы сағыштырыу, уларҙың ҡылыҡтарын анализлау. Уҡығандарҙы әхлаҡи яҡтан тәрбиәләү, геройҙарҙың ҡылыҡтарын әхлаҡи нормалар менән сағыштырыу. Сәләмәт йәшәү рәүешенең файҙаһын аңлау. Геройҙарҙың ҡайғыһын уртаҡлашыу, уларҙың тойғандарын тойоу, әҫәр геройҙарына ярҙам итеү

	(темп, интонация). Әҫәрҙең тәрбиәүи һәм үҫтереүсе әһәмиәте	
«Тыуған йортом, ерем - күңел яҡтыһы» (4 сәғ.)	Ғ.Ғәлиева. «Мин йәшәйем Уралда» шиғыры. Р. Янбулатова. «Баш ҡала шундай матур» шиғырын. З. Күскилдина. «Өй туйы» хикәйәһе. А. Вәхитова. «Алмағастар ултыртабыҙ» хикәйәһе. В. Исхаҡов. «Үгәй инә үләне», «Бәпембә» шиғырҙары. Синявский П. «Йәшел аптека» шиғыры (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Сюжеттың айырмалығы һәм оҡшашлығы, әҫәрҙәрҙең тематикаһы. Әҫәрҙең икенсе дәрәжәләге персонаждары. Геройҙың портреты. Геройҙарҙың ҡарарҙары ҡабул ителде. Авторҙың, уҡыусының һәм уҡытыусының әҫәр геройына мөнәсәбәте. Әҫәрҙең тасуирлау теле: тасуирлама. Милли үҙенсәлекле һүрәтләүҙәр	Уҡытыусы башҡарыуында әҫәрҙәр тыңлау. Әҫәрҙәрҙе ишетеүгә ҡабул итеү. Әҫәрҙәр темаһын билдәләү. Башҡортостан Республикаһының баш ҡалаһы тураһында презентация, слайдтарҙы анализлау. Эстән уҡыу. Шиғырҙарҙы ҡысҡырып уҡыу. Телдең тасуирлау сараһын билдәләү: тасуирлау. Әҫәрҙең йөкмәткеһен анализлау. Яуапты тест тәҡдиме менән нигеҙләү. Текстҡа йәки шәхси тәжрибәгә таянып, үҙ фекереңде белдереү. Уҡытыусы тәҡдим иткән художестволы-лингвистик мини-тикшеренеү планы буйынса уҙғарыу
«Байлыҡ, муллыҡ, именлек - ныҡышмалы хеҙмәт емеше» (4 сәғ.)	Н. Игеҙйәнова. «Янғын» хикәйәһе. Р. Ниғмәтуллин. «Рәхмәттәр биргән рәхәт» шиғыры. Г. Яҡупова. «Ярғанат» хикәйәһе. Г. Ситдиҡова. «Сер» хикәйәһе. Әҫәрҙең мәғәнәүи өлөштәренең сәбәп-тикшереү бәйләнеше. Һәр мәғәнә өлөшөнөң терәк, төп һүҙҙәре һәм һүрәттәре. Һәр мәғәнә өлөшөнөң темаһы. Тексттың ҡыҫҡаса йөкмәтке планы.	Уҡытыусы башҡарыуында әҫәрҙәр тыңлау. Мәҡәлдәрҙең әҫәр йөкмәткеһенә нисбәте. Үҙ аллы уҡыу. Бер һөйләмдән ҡысҡырып уҡыу. Әҫәр геройҙарын автор һүҙҙәре менән танып белеү, ыңғай һәм кире геройҙарҙы асыҡлау. Әҫәр буйынса диалог ойоштороу өсөн телмәр шарттарын тыуҙырыу, әңгәмәсене тыңлай һәм диалог алып бара белеү оҫталығын үҫтереү, үҙ фекереңде дәлилләү. Кешеләр тормошонда хеҙмәттең әһәмиәтен билдәләү. Коллектив эш: әҫәрҙең планын төҙөү. Эш һөйөүсәнлек тәрбиәләү

	Текстың ҡыҫҡаса йөкмәткеһе. Яҙыусылар кешенең тормошонда (уңышында) хеҙмәттең әһәмиәте тураһында	
Проект эше (1 сәғ.)	«Башҡорт яҙыусылары тыуған яҡ тураһында»	Берлектәге эшмәкәрлектең маҡсаттарын һәм бурыстарын билдәләү. Һөҙөмтәләр алыу өсөн уҡыу бурыстарын хәл итеү буйынса эштәрҙе планлаштырыу (уҡытыусы етәкселегендә). Тәҡдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрҙә эшләү, командала эшләү. Эштең үҙ өлөшөн яуаплы үтәү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башҡаса фекерҙе аңлай белеү. Үҙ уҡыу ғәмәлдәрен контролдә тотоу һәм үҙеңде контролдә тотоу
Резерв - 2 сәғ.		

3-сө класс - 34 сәғәт.

Бүлек	Программа йөкмәткеһе	Уҡыусылар эшмәкәрлеге
«Белем көнө» **(1 сәғ.)**	С. Әлибаев. «Беҙ өсөнсөгә күстек» шиғыры. М. Кәрим. «Уҡытыусыға» шиғыры. Шиғри әҫәрҙең (ритм, рифма, рифм төрҙәре) үҙенсәлектәрен ҡабатлау. Шиғырҙар тематикаһы. Төп фекер (ҡабатлау)	Уҡытыусыны тыңлау һәм ҡабул итеү. Уҡылған әҫәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. «Беҙҙең класс» темаһына диалог алып барыу. Каникулдар тураһындағы ҡыҫҡа хикәйәләү монологик фекерҙәр формаһындағы тәьҫораттарҙы яҡтыртыу. Үҙ фекерен дөрөҫ һәм нигеҙле белдереү. Туған телдә диалог алып бара белеү. Шиғырҙарҙа художестволы тасуирлау сараларын билдәләү. Уҡыу эстән. Шиғырҙы тасуири уҡыу. Уҡытыусы хеҙмәтенә ихтирам тойғоһо тәрбиәләү. Текстарҙа бирелгән мәғлүмәтте ҡабул итеүгә һәм аңлауға ылыҡтырыу
«Көҙгө ҡояшы йөҙә зәңгәр күктә»	М. Кәрим. «Көҙ» шиғыры.	Уҡыған әҫәрҙең төп фекерен аңлау, әҫәр темаһын билдәләү. Презентацияны ҡарау һәм уның нигеҙендә диалог төҙөү, диалогта

(5 сәғ.)	Р. Бикбаев. «Көҙ» шиғыры. А. Игебаев. «Сентябрь» шиғыры. Ж.Кейекбаев. «Һунарсы мажаралары» хикәйәһе. Д. Талхина. «Дуҫтар көҙ ҡаршылай» хикәйәһе. Кинйәбулатова. «Көҙ еткәс» шиғыры. А. Игебаев. «Ишетәм» шиғырын. М. Ғәлиев. «Коштарҙың йыйылышы» әкиәте. Әҫәр сюжетының уйы. Хикәйәләрҙең сюжет һыҙаттары. Авторлыҡ позицияһы. Гәзит уҡыусының ҡарашы. Һүрәтләү саралары: сағыштырыу, кәүҙәләндереү. Цитата	цитаталар ҡулланыу. Телдәге художестволы тасуирлау саралары тексында билдәләү: сағыштырыу, сағылдырыу. Оҡшаш йәки оҡшаш хәлдәрҙә процестарҙың, ваҡиғаларҙың үҫешеү ихтималлығын һәм уларҙың эҙемтәләрен күҙаллау. Тема буйынса өҫтәмә мәғлүмәт алыу өсөн белешмә сығанаҡтарын, һанлы белем биреү ресурстарын файҙаланыу. Әҫәрҙе тасуири уҡыу. Әҫәрҙән өҙөктәр уҡыу. Тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Кеше тәбиғәттең бер өлөшө булыуын аңлау
«Башҡарған эштәр һүҙҙәргә ҡарағанда күберәк һөйләй» (4 сәғ.)	Р. Ханнанов. «Тартай теленән таба», «Кешегә соҡор ҡаҙһаң, үҙеңдең төшөрһөң» хикәйәләре. Ҡ. Даян. «Өҙөлгән сәскәләр» хикәйәһе. Р. Солтангәрәев. «Кем алданды?». Н. Игеҙйәнова. «Аҡтырнаҡ» хикәйәһе. Әҫәрҙең идея-тематик йөкмәткеһе. Авторлыҡ позицияһы (ҡабатлау). Геройҙарҙың ҡылыҡтарын анализлау. күсереп ултыртыу мотлаҡ. Балала ҡиммәтле ориентирҙар формалаштырыу	Әҫәр яҙмаларын тыңлау. Төп фекерҙе аңлау. Әҫәрҙәрҙе үҙ аллы уҡыу. Әҫәрҙең идея-тематик йөкмәткеһен билдәләү. Әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу. Художестволы текстар интерпретацияһы һәм анализының ябай алымдарына эйә булыу. Геройҙарҙың ҡылығын әхлаҡи баһалау һәм уны нигеҙләү. Геройға ауыҙ-тел характеристикаһын биреү, геройҙарҙың ҡылыҡтарын анығ баһалау. Геройҙарҙың ҡайғы уртаҡлашыуы, хис-тойғолар белдереүе. Әңгәмәсегә ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтергә. Йәшәү өсөн ҡиммәтле ориентирҙар булдырыу. Әхлаҡи ҡиммәттәргә ылыҡтырыу
«Рус яҙыусыларының әҫәрҙәре» (6 сәғ.)	М. Пришвин. «Балалар һәм өйрәктәр» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Н. Некрасов. «Мазай бабай менән ҡуяндар» хикәйәһе (Ғ. Әмри тәржемәһе). А. Пушкин. «Салтан батша хаҡында әкиәт» (Ю. Гәрәй тәржемәһе).	Әҫәрҙе үҙ аллы уҡыу. Ваҡиғалар үҫешен күҙәтеү, әҫәрҙе мәғәнәүи өлөштәргә бүлеү, план төҙөү. Текста художестволы-һүрәтләү сараларын билдәләү һәм уларҙы телгә әйләндереү. Әкиәт геройҙарын билдәләү.

	В. Маяковский. «Кем булырға?» (тәржемәсе билдәһеҙ). «Балалар һәм өйрәктәр», «Мазай бабай менән ҡуяндар» әҫәрҙәренең дөйөм тематикаһы. Шиғыр-монолог. Геройҙың һөнәрҙәр тураһында шиғыр фекерҙәре. Әҙәби әкиәт. Шиғырҙарҙағы әкиәт. Шиғырҙарҙа әкиәттәр рифмаһының үҙенсәлектәре	Әкиәттәргә, геройҙарҙың ҡылған эштәренә анализ яһағанда сәбәпсе-тикшереү элемтәһен урынлаштырыу. Әҫәрҙәрҙе тасуири, йүгерек уҡыу. Әҫәр йөкмәткеһен план буйынса тәржемә итеү. Текстар менән эшләгәндә ебәрелгән хаталарҙы табыу һәм төҙәтеү. Уҡығандарҙы әхлаҡи яҡтан ориентирлау, геройҙарҙың ҡылыҡтары менән әхлаҡи нормалар нисбәте. Тәбиғәткә, бөтә йәнлектәргә һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Уға зыян килтергән ғәмәлдәрҙе ҡабул итмәү, ҡайғы уртаҡлашыу, хөрмәт һәм игелек сағылдырыу. Әҙәби әкиәттең үҙенсәлектәрен айырыу. Шиғырҙарҙағы әкиәт менән танышыу
Проект эше (1 сәғ.)	«Бөтә һөнәрҙәр ҙә мөһим»	Уҡытыусы тәҡдим иткән билдәле бер алгоритм (план) буйынса проект эштәрен башҡарыу. Бәләкәй төркөмдәрҙә, командала эшләү. Мәғлүмәт алыу сығанаҡтарын билдәләү. Ижади һәм эҙләү-тикшеренеү характерындағы проблемаларҙы хәл итеү алымдарын табыу һәм үҙләштереү. Проект эшенең темаһына ярашлы текст, видео, тауыш мәғлүмәтен булдырыу һәм анализлау. Тирә - яҡтағыларға ихтирамлы мөнәсәбәт күрһәтеү. Хеҙмәткә һәм уның һөҙөмтәһенә мотивацияны үҫтереү. Класс алдында сығыш яһау. Үҙ өлөшөндө дөйөм һөҙөмтәгә баһалау
«Тәңкә-тәңкә ҡарҙар яуа...» **(4 сәғ.)**	Н. Нәжми. «Ҡыш». Ш. Бабич. «Ҡышҡы юлда». М. Садиҡова «Һунарға барғанда» хикәйәһе. Р. Хәйри. «Йәйәүле буран» шиғыры. Ш. Бикҡол. «Урман ситендә» хикәйәһе. Г. Шафиҡова. «Ни өсөн ҡыш ҡырыҫ холоҡло?». Һынлы-һүрәтләү тел сараларының ҡабатланыуы:	Әҫәрҙә ваҡиғалар үҫеше ихтималлығын күҙаллау. Уҡылған әҫәр, уй, уның төп фекере темаһын аңлау. Әҙәбиәт теорияһының туған телдең һынлы һәм тасуирлау сараларын (сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу) һәм элементар төшөнсәләрен (пейзаж, ритм, рифма) билдәләү. Эстән уҡыу. Әҫәрҙе тасуири уҡыу. Һайланма уҡыу.

	сағыштырыу, тасуирлау, һынландырыу. Пейзаж. Авторҙың һүҙҙәренә таянып, геройҙарға анализ яһау	Әҫәрҙән өҙөктәр уҡыу. Әҫәрҙең ыңғай һәм кире геройҙарын билдәләү, геройҙарҙың ҡылыҡтарын аныҡ баһалау, уларҙың портретына характеристика биреү, авторҙың һүҙҙәрен файҙаланып геройҙарҙың характеристикаһы. Әҫәр йөкмәткеһен тәржемә итеү. «Башҡортостанда ҡыш» темаһына диалог, хайуандарҙың, ҡоштарҙың тәбиғәтен һәм ҡышҡы тормошон, балаларҙың ҡышҡы уйындарын, ҡышҡы байрамдарҙы тасуирлау. Әңгәмәсенең яуабын баһалау. Эстетик ҡиммәттәргә ылыҡтырыу. Тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Интернет селтәрендә башҡорт халҡының боронғо кәсебе - һунар тураһында мәғлүмәт эҙләү
«Өйөм, илем, халҡым - минең киләсәгем» (6 сәғ.)	Н. Нәжми. «Родина» шиғыры. Р. Хәйри. «Бәхәс» хикәйәһе. Ғ. Хөсәйенов. «Тыуған ил ҡайҙан башлана?». «Ай, Уралым, Уралым!» ҡобайыры. Ғ. Хөсәйенов. «Башҡортостан» хикәйәһе. Ҡ. Даян. «Тыуған ерем минең» шиғыры. Р. Ниғмәти. «Ватан...». Ү.Сирбаев. «Самат олатай ҡайындары», «Ололар һүҙе - аҡылдың үҙе» хикәйәләре. Башҡорт халыҡ йыры «Урал». Р. Бикбаев. «Өфө - баш ҡала» шиғыры. Б. Рафиҡов. «Курай» хикәйәһе. Башҡорт халыҡ ижады. Ҡобайыр. Башҡорт халыҡ йыры. Башҡорт халыҡ йырҙарының тарихы, уларҙы башҡарыусылар, билдәле ҡурайсылар	Класташ башҡарыуында әҫәрҙе тыңлау. Уҡылған әҫәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Тел средстволары тексында художестволы тасуирлау билдәләмәһе (кәүҙәләндереү, сағыштырыу). Үҙ аллы уҡыу. Билдәләнгән маҡсатҡа ярашлы, һайлап уҡыу. Төшөнсәләрҙе билдәләү: башҡорт халыҡ ижады, ҡобайыр. Текстарҙы классификациялау өсөн билдәләр билдәләү, һайлауыңды нигеҙләү. Текстар менән эшләгәндә хаталарҙы табыу һәм төҙәтеү. Республикабыҙҙың тарихын, Башҡортостан Республикаһының күренекле ҡурайсыларын белеү. Башҡорт халыҡ йырҙарын тыңлау. Үҙенең этник һәм милли сығышын аңлау, күп милләтле Рәсәй йәмғиәте ҡиммәттәрен формалаштырыу. Үҙ Тыуған илең өсөн ғорурлыҡ тойғоһо, башҡа кешеләргә физик һәм әхлаҡи зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын ҡабул итмәү тәрбиәләү.

		Өлкәндәргә ҡарата ихтирам тәрбиәләү. Башҡорт халҡының тарихына, билдәле шәхестәргә, башҡорт халҡының тарихына ғорурлыҡ, хөрмәт, ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү.
«Донъя халыҡтары әҙәбиәте» (5 сәғ.)	Э. Хемингуэй. «Ҡарт менән диңгеҙ» повесы (өҙөк). (Г. Ғиззәтуллина тәржемәһе). О. Уайльд. «Йондоҙ-малай» әкиәте (Г. Ситдиҡова тәржемәһе). Гримм ҡәрҙәштәр. «Бремен музыканттары» әкиәте (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). «Сысҡан балаһы Пик-Пик» һинд әкиәте (З. Бураҡаева тәржемәһе). Донъя халыҡтары әкиәттәренең үҙенсәлектәре (башҡорт халыҡ әкиәттәре менән сағыштырғанда). « Сысҡан балаһы Пик-Пик» - бер кемдең ярҙамһыҙ тормоштоң аҡылына өйрәнгән ҡыйыу һәм аңлы тураһында яҡшы тарих. «Бремен музыканттары» - данлы Бремен ҡалаһына юлланырға ҡарар иткән һәм урам музыканттары булып киткән йорт хайуандары тураһында әкиәт. «Йондоҙ малай» һәр кемгә изгелек менән ҡарарға өйрәтә. Повесть. Оло йәштәгеләр һәм диңгеҙ тураһындағы повестың мәғәнәһе	Башҡорт балалар әҙәбиәтенең ҙур булмаған художестволы әҫәрҙәре жанрҙары - хикәйә, повесть. Төрлө жанрҙағы әҫәрҙәрҙең сюжетын күҙәтеү. Үҙ аллы уҡыу. Ролдәр уҡылыу. Телде художестволы тасуирлау сараларын, әкиәттәрҙең жанр үҙенсәлектәрен билдәләү. Әкиәттәр төрөн билдәләү. Әкиәттәрҙең йөкмәткеһе буйынса һүрәттәрҙе һайлау. Әкиәттәр буйынса йәнһүрәттәр ҡарау һәм анализлау. Сәнғәттең төрлө төрҙәренә, үҙеңдең һәм башҡа халыҡтарҙың йолаларына һәм ижадына ихтирамлы мөнәсәбәтте һәм художество мәҙәниәтенә ҡыҙыҡһыныуҙы ылыҡтырыу. Кеше тормошонда хеҙмәттең ҡиммәтен аңлау, төрлө һөнәрҙәргә ҡыҙыҡһыныу. Улар ҡыйыулыҡ, тәүәккәллек, ныҡышмалылыҡ, зирәклек, берҙәмлек төшөнсәләрен тикшерә. Башҡаларға ҡарата ихтирам, туғандарға һөйөү тойғоһо тәрбиәләү. Маҡсатҡа ынтылышлылыҡ сифатын тәрбиәләү
Проект эше (1 сәғ.)	«Һүрәттәрҙә хайуандар тураһында әкиәт геройҙары»	Берлектәге эшмәкәрлек маҡсаттарын һәм бурыстарын ҡабул итеү, уға ирешеү буйынса эш планын (ролде бүлеү, процесты һәм уртаҡ эшмәкәрлек һөҙөмтәһен тикшереү) коллектив билдәләү. Тәҡдим ителгән мәғлүмәт сығанағында күренеп торған алгоритмға ярашлы булыу. Бәләкәй төркөмдәрҙә эшләү, командала эшләү.

		Эштең үҙ өлөшөн яуаплы үтәү. Бәләкәй эшсе төркөмдә ҡатнашыусыларға етәкселек итергә, йөкләмәләрҙе үтәргә, уларға буйһонорға әҙерлек күрһәтеү. Туған телдә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башҡаса фекерҙе аңлай белеү. Текстарҙа бирелгән мәғлүмәтте аңлауға ылыҡтырыу, эстетик зауыҡ формалаштырыу. Үҙ - ара хөрмәт тәрбиәләү
Резерв - 1 сәғ.		

4-се класс - 34 сәғәт.

Бүлек	**Программа йөкмәтеһе**	**Уҡыусылар эшмәкәрлеге**
«Мәктәбем минең тыуған йортом» (2 сәғ.)	Ф. Рәхимғолова. «Белем байрамы» шиғыры. С. Әлибаев. «Ҡояшлы китап». Ф. Ғөбәйҙуллина. «Мәктәбемә» шиғыры. З. Биишева. «Ҡояш нимә ти?» Шиғыр-монолог, мөрәжәғәт, шиғыр-диалог. Әҫәр тематикаһы, идея. Шиғри әҫәрҙең уйы. Лирик герой. Лирик геройҙың кәйефе, кисерештәре һәм уйҙары. Уҡыу эшмәкәрлегенә мотивация. Шәхси мәғәнәһе	Класташ башҡарыуында йәки үҙ аллы уҡыуҙа әҫәрҙе тыңлау. Билдәләнгән бурысҡа ярашлы, һайлап уҡыу әҫәрҙең тематикаһын һәм идеяһын билдәләргә тейеш. Әҫәрҙең интерпретацияһы. Геройҙарҙың ҡылыҡтарын тикшереү һәм баһалау. Лирик геройҙың төп фекерен, кәйефен һәм кисерештәрен билдәләү. Шиғыр-монолог, шиғыр-мөрәжәғәт, шиғыр-диалог билдәләрен, шиғыр төҙөү үҙенсәлектәрен билдәләү. Әҫәрҙең тасуирлау сараларын (синоним, антоним, эпитет, сағыштырыу, кәүҙәләндереү, метафора) өйрәнеү өҫтөндә эш. Шәхесте үҫтереүҙә китаптың роле һәм тәғлимәттең шәхси мәғәнәһен аңлау. Уҡыу эшмәкәрлегенә мотивация. Уҡытыусыға ихтирам, мәктәпкә рәхмәт тойғоһо тәрбиәләү

«Дуҫтарыңдың ҡәҙерен бел!» (5 сәғ.)	М. Ғафури. «Ҡыр ҡаҙы» хикәйәһе. Д. Бүләков. «Яңы дуҫ». Г. Юнысова. «Әсәйем һүҙҙәре». Р. Ғабдрахманов. «Ысын дуҫлыҡ». Р. Байбулатовтың «Күгәрсендәр утрауы». Ю. Ильясова. «Сәтләүек-ҡыҙ» әкиәте. Башҡорт яҙыусыһы М. Ғафури. Уның ижад юлы (ҡыҫҡаса мәғлүмәт). Дуҫлыҡ хаҡында хикәйәләр. Хикәйәләге ваҡиғаларҙың ваҡыты һәм урыны. Исеме, мәғәнәүи өлөштәре, әҫәрҙең идеяһы (ҡабатланыу). Авторҙың, уҡыусының, уҡытыусының әҫәр геройына мөнәсәбәте. Ваҡиғаларҙы, геройҙарҙың ҡылыҡтарын тикшереү һәм баһалау. Геройҙың портреты төшөрөлгән. Әҫәрҙең тәрбиәүи әһәмиәте	Тексты сағыу итеп йүгерек уҡыу. Мәғлүмәтте, геройҙарҙың ҡылыҡтарын, текста бирелгән ваҡиғаларҙы эмоциональ ҡабул итеү һәм аңлау. Эҙләү буйынса һайланма уҡыу күнекмәләренә эйә булыу. Уҡыған кешенең ниәтен билдәләү. күсереп ултыртыу мотлаҡ. Уларҙың ҡылыҡтарын баһалау. Тексттың йөкмәткеһе буйынса һорауҙарҙы дөрөҫ билдәләү һәм уларҙы әңгәмәсегә бирә белеү. Уның яуабын тыңлау һәм баһалау. Әҫәрҙең ролдәре буйынса тасуирлы уҡыу, уларҙы сәхнәләштереү. Башҡорт телендә диалог алып бара, әңгәмәсене тыңлай һәм ишетә, башҡаса фекерҙе аңлай, уның менән килешкән осраҡта, әҫәр йөкмәткеһенән факттар менән нигеҙләп, үҙ фекереңде тыныс яҡлай белеү. Әҫәр геройҙарына, дуҫтарына, класташтарына ҡарата ҡайғы уртаҡлашыу, изгелекле ярҙам күрһәтеү. Башҡа кешеләргә физик һәм әхлаҡи зыян килтереүгә йүнәлтелгән төрлө тәртип формаларын ҡабул итмәү
«Кешене хеҙмәт биҙәй» (4 сәғ.)	Р. Ғабдрахманов. «Имән шары» хикәйәһе. Р. Ғабдрахмановтың «Капитан» әҫәре. М. Әхмәтшиндың «Кәрәҙле бал» спектакле. Р. Байбулатов. «Сәскәләр мажараһы» хикәйәһе. Әҫәр авторы. Уның әҫәренең үҙенсәлектәре. Хикәйә темаһы һәм сюжеты, геройҙар (шәхестәр), уларҙың ҡылыҡтары (ҡабатланыу). Художестволы тасуирлау саралары: синонимдар, антонимдар, эпитеттар, метафоралар; уларҙың әһәмиәтен аңлау. Кеше тормошонда хеҙмәттең әһәмиәте	Йүгерек һәм сағыу уҡыу. Уҡылған әҫәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Геройҙың ҡылыҡтарын (ҡылған ғәмәлдәрен) күҙәтеү, уның ҡылыҡтарын башҡаларҙың эштәре менән сағыштырыу. Үҙеңдең тормош тәжрибәңә таянып һәм өйрәнелгән факттар нигеҙендә һығымта (һығымта) яһарға мөмкин. Телдән нәфис тасуирлау саралары тексында билдәләү һәм уларҙы телмәрҙә ҡулланыу. Әҫәрҙең логик-мәғәнәүи өлөштәрен, темаһын һәм сюжетын, геройҙарҙы һәм уларҙың ҡылыҡтарын билдәләү. План төҙөү һәм йөкмәткеһен үҙгәртеү. Һеҙҙә тирә-яҡтағы ысынбарлыҡтың матди һәм рухи ҡиммәттәренә

		һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү. Өлкәндәрҙең, шул иҫәптән уҡытыусыларҙың уҡыу эшмәкәрлеге һәм хеҙмәте һөҙөмтәләрен аныҡ баһалау. Хеҙмәттең кешелектең бөтә матди һәм рухи байлыҡтарының нигеҙе булыуын аңлау. Уҡыған әҫәрҙәр нигеҙендә коммуникатив бурысты иҫәпкә алып (төрлө адресаттар өсөн) телдән һөйләү яҙмаһын ҡалдырыу
«Ышаныслы, көслө һәм уңышлы кеше булып ҡалыуы еңелме?» (5 сәғ.)	Н. Ғәйетбаев. «Аҡбулат батыр» әкиәте. М. Әхмәтшин. «Бер урам малайҙары» хикәйәһе. И. Тимерханов. «Шишмә» шиғыры. С. Латипов. «Еләк ерҙә бишә» хикәйәһе. Л. Яҡшыбаеваның «Аҡтырнаҡ». Художество жанрҙары үҙенсәлектәре (хикәйә, әкиәт). Тематика (идея), төп фекер, сюжет структураһы. Телдең тасуирлау сараларының үҙенсәлеге, сюжеттар төҙөү һ.б. Геройҙарҙың темалары, идеялары, ҡылыҡтары оҡшаш. Авторҙар һөйләүҙәрендә, халыҡ, автор әкиәттәрендә изгелек һәм яуызлыҡ темаһы. Геройҙарҙың ҡылыҡтары әхлаҡ күҙлегенән сығып башҡарыла. Яҙыусыларҙың кешенең шәхси сифаттарын үҫтереү тураһында әҫәрҙәре	Уҡылған әҫәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Әҙәби мини-тикшеренеү процесында ҡатнашыу, бурыс ҡуйыу һәм уны хәл итеү. Әҙәби тикшеренеү эшмәкәрлеге маҡсаттарын һәм бурыстарын ҡабул итеү һәм һаҡлау, уны тормошҡа ашырыу сараларын эҙләү һәм яңы алымдарын ҡулланыу һәләтенә эйә булыу. Һайлап һәм эҙләп уҡыу. Һығымта яһау. Телгә ҡарата тәьҫирлелек сараларын ҡабул итеү һәм уларҙы телдә урынлы ҡулланыу. Әхлаҡ күҙлегенән геройҙарҙың ҡылыҡтары, геройҙың ҡылыҡтары тураһында үҙ фекерен дәлилләү. Ваҡиғалар үҫешен күҙәтеү һәм әҫәрҙең мәғәнәүи өлөштәрен билдәләү, уларҙың нигеҙен, планын төҙөү һәм текст йөкмәткеһен һөйләү. Әҫәрҙең ыңғай геройҙары миҫалында хәүефһеҙ сәләмәт йәшәү рәүешенә ҡулайлама төҙөү. Ижади хеҙмәткә, уның һөҙөмтәһенә, халыҡ байлығының матди һәм рухи ҡиммәттәренә һаҡсыл мөнәсәбәткә дәртләндереүҙе үҫтереү
«Тыуған ерем минең!» (4 сәғ.)	А. Игебаев. «Ҡәҙерле тыуған ерем!» шиғыры. «Урал» поэмаһы (өҙөк). Я. Хамматов. «Салауат» романынан өҙөк. Ф. Иҫәнғолов. «Баҫыуҙағы күл» хикәйәһе. А. Игебаев. «Урал ҡояшы», «Тыуған ерем минең» Тыуған яҡ тураһында шиғырлы әҫәрҙәр. Тәбиғәт	Әҫәрҙе үҙ аллы уҡыу һәм уның йөкмәткеһен аңлау. Художество жанрҙары темаһын аңлау, идея тәрәнлеге. Поэманың һәм хикәйәнең художество үҙенсәлектәрен, тексттың структураһын, телдең художестволы тасуирлау сараларын билдәләү һәм аңлау, уларҙы телдән һөйләүҙә урынлы ҡулланыу. Һорауҙы дөрөҫ формалаштырыу һәм әҫәрҙе интерпретациялау

	киңлектәрен, тыуған яҡтың эшһөйәр, рухи яҡтан көслө халыҡтарын данлау. Поэманың (шиғриәттең) художество жанрҙары, хикәйә. Уларҙың текст структураһы үҙенсәлектәре. Әҫәрҙәр идеяһының төрлөлөгө. Художество жанрҙарының идея, уй-ниәттәре тәрәнлеге	барышында уны әңгәмәсегә бирә белеү. Әңгәмәсенең яуабын баһалау. Әҫәрҙән өҙөктәр уҡыу, һайлап уҡыу. Тәбиғәткә, матди һәм рухи ҡиммәттәргә һаҡсыл мөнәсәбәт тәрбиәләү, тыуған төйәктең эшһөйәр һәм рухи яҡтан көслө халҡына ихтирам тәрбиәләү
«Тыуған иләндең тарихын бел!» (4 сәғ.)	М. Кәрим. «Беҙҙең өйҙөң йәме» (өҙөк), «Билдәһеҙ һалдат» повестары. Ф. Аҡбулатова. «Атай икмәге» хикәйәһе. Ф. Туғыҙбаева. «Икмәк» шиғыры. Художество жанрҙарының күп төрлөлөгө (хикәйә, шиғыр, повесть). Проза һәм шиғри телмәр. Повесть йөкмәткеһенең художество һәм структура үҙенсәлектәре. Повестың мәғәнәле өлөштәре. Ошо художество жанрындағы ваҡиғалар урыны һәм ваҡыты	Уҡылған әҫәр темаһын, уның төп фекерен аңлау. Тыуған илең, тыуған төйәгең тарихына ҡыҙыҡһыныу уятыу. Тарихи мәғлүмәт сығанағын һайлау эшмәкәрлектең темаһына һәм маҡсатына ярашлы: дәреслек, һүҙлек, белешмә, энциклопедия, интернет селтәре һәм башҡалар. Бирелгән алгоритмға ярашлы, кәрәкле сығанаҡта асыҡтан-асыҡ бирелгән мәғлүмәтте табырға. Төрлө уҡыу төрҙәрен ҡулланыу - танышыу, өйрәнеү, һайлап алыу, эҙләү юлы. Мөһим һәм дөрөҫ булмаған мәғлүмәтте үҙ аллы йәки уҡытыусы тәҡдим иткән тикшереү ысулы нигеҙендә таныу (һүҙлектәр, белешмәләр ярҙамында). Башҡорт художестволы тасуирлау тел сараларының үҙенсәлекле үҙенсәлектәрен аңлатыу. Төрлө социаль хәлдәрҙә өлкәндәр һәм тиҫтерҙәр менән хеҙмәттәшлек итеү, конфликт тыуҙырмау, бәхәсле хәлдәрҙән сығыу юлдарын табыу, төрлө фекерҙәр булыу мөмкинлеген таныу оҫталығын үҫтереү. Тыуған яғыңдың, тыуған ереңдең тарихын белеү, хөрмәт итеү.
«Рус һәм сит ил яҙыусыларының әҫәрҙәре» (8 сәғ.)	А. Пушкин. «Балыҡсы һәм балыҡ хаҡында әкиәт» (А. Йәғәфәрова тәржемәһе). А. Чехов. «Аҡмаңлай» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Бианки В. «Кәкүк балаһы» (тәржемәсеһе	Әҫәрҙе үҙаллы уҡыу күнекмәләрен тәрбиәләү. Һайланма уҡыу. Әҫәрҙе интерпретациялау оҫталығын үҫтереү. Портреттың, геройҙар ҡылыҡтарының тулы характеристикаһы һәм теге йәки был ваҡиғаларға мөнәсәбәтеңде белдереү. Авторҙың художестволы уйҙарын билдәләү. Әҫәрҙәрҙең композицион үҙенсәлектәрен анализлау. Ваҡытҡа,

	билдәһеҙ). Михалковтың «Китап һөйөүсе» (К. Даян тәржемәһе). Ш. Перро. «Ҡыҙыл ҡалпаҡ» әкиәте - А. Йәғәфәрова тәржемәһе). Гримм ҡәрҙәштәр. «Аҡыллы көтөүсе» әкиәте (тәржемәсеһе билдәһеҙ). «Йәшлек шишмәһе» япон әкиәте (тәржемәсеһе билдәһеҙ). А. Ванаг. «Аҡҡош» хикәйәһе (тәржемәсеһе билдәһеҙ). Рус классиктарының һәм донъя әҙәбиәтенең әҫәрҙәре. Авторҙар әҫәрҙәренең сюжет үҙенсәлектәре. Әҫәрҙәр идеяларының берҙәмлеге - изгелек яуызлыҡты еңә. Сағыштырыуҙарҙың, кәүҙәләндереүҙең, метафораларҙың милли үҙенсәлеге, уларҙың нәфис һүҙҙәге әһәмиәте. Әҫәр геройы: уның портреты, телмәре, ҡылыҡтары, уй-фекерҙәре. Әҫәрҙең композицион үҙенсәлектәре. Фекер йөрөтөү (монолог). Геройҙар диалогы. Һынлы сәнғәт һеҙе	ваҡиғалар, ситуациялар килеп сыҡҡан урынға һ.б. ярашлы төрлө художество жанрҙарының сюжет линияһын күҙәтеү. Рус яҙыусылары һәм донъя әҙәбиәте әҫәрҙәренә ҡыҙыҡһыныуҙы үҫтереү. Рәсәй граждандар берҙәйлеген, художество мәҙәниәтенә хөрмәтле мөнәсәбәтте һәм ҡыҙыҡһыныуҙы, төрлө сәнғәт төрҙәренә, үҙ халҡының йолаларына һәм ижадына һиҙгерлекте булдырыу
Проект эше (1 сәғ.)	Мостай Кәримдең «Беҙҙең өйҙөң йәме» повесы буйынса төшөрөлгән «Һеңлекәш» фильмы хаҡында	Шәхси йәки төркөмлө проект эше өҫтөндә эшмәкәрлек ойоштороу. У этаптарын аҙымлап тормошҡа ашырыу планын төҙөү. Берлектәге эшмәкәрлек маҡсаттарын һәм бурыстарын ҡабул итеү. Маҡсатҡа ирешеү буйынса коллектив эш планын төҙөү (ролдәрҙе бүлергә, һөйләшеп килешергә, процесты һәм уртаҡ эш

		һөҙөмтәһен тикшерергә). Парлап, бәләкәй төркөмдәрҙә, командаларҙа эшләү. Бәләкәй эшсе төркөмдә ҡатнашыусылар менән етәкселек итергә йәки йөкләмәләрҙе үтәргә, буйһонорға әҙер булыу. Эштең үҙ өлөшөн яуаплы үтәү. Клас алдында сығыш яһау
Резерв - 1 сәғ.		

Уҡытыу-методик һәм мәғлүмәт-ресурс яҡтан тәьмин итеү

Уҡытыу-методик ҡулланмалар

1. Аллабердина М. Р. Методические указания к учебнику «Әҙәби уҡыу» («Литературное чтение») 3 для классаобщеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 155 с.

2. Иксанова Р. М., Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әҙәби уҡыу» («Литературное чтение») для 1 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 137 с.

3. Казыханова З. И. Методические указания к учебнику «Әҙәби уҡыу» («Литературное чтение») для 2 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Учебник – Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

4. Мавлиярова А. Т. Зайниева Р. А. Методические указания к учебнику «Әҙәби уҡыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения. Методические указания к учебнику «Әҙәби уҡыу» («Литературное чтение») для 3 класса общеобразовательных организаций с родным (башкирским) языком обучения– Уфа: Издательство ГУП РБ БИ «Китап» имени Зайнаб Биишевой, 2017. – 186 с.

Өйрәтеү материалдары

1. Башҡорт халыҡ ижады. Беренсе китап. Йырҙар. – Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 2008. – 318 б.

2. Башҡорт халыҡ ижады. 8-се том. Эпос: иртәктәр һәм эпик ҡобайырҙар. – Өфө: Китап, 2006. – 492 б.

3. Башҡорт халыҡ ижады. 11-се том. Новеллистик әкиәттәр. – Өфө: Китап, 2008. – 568 б.

4. Ураҡсин З. Г. Фразеологический словарь башкирского языка. – Обновлённый, 2-ой выпуск. – Уфа: Китап, 2006. – 344 с.

5. Русско-башкирский словарь. В 2-х т. / под ред. З. Г. Ураксина. – Уфа: Башкирская энциклопедия, 2005. – Т. I – 808 с.; Т. II – 680 с.

6. Галяутдинов И. Г Башкирские народные детские игры. – Уфа: Китап, 2002. – 248 с.

7. Башкирское народное творчество: Фольклор обычаев. Т.1. / Составитель. А. М. Сулейманов. – Уфа: Китап, 1995. – 560 с.

8. Хөсәйенов Ғ. Б. Башҡорт әҙәбиәтенең поэтикаһы. Беренсе китап. Теоретик поэтика / Ғ. Б. Хөсәйенов – Өфө: Ғилем, 2006. – 403 б.

9. Хөсәйенов Ғ. Б. Әҙәбиәт ғилеме һүҙлеге. – Өфө: Китап, 2006. – 248 б.

10. Хадыева Р. Н. Этнолингвистический словарь башкирского языка. – Уфа, 2002. – 176 с.

11. Әхмәтйәнов К. Ә. Әҙәбиәт теорияһы. – Үҙгәрешле 3-сө баҫма. – Өфө: Китап, 2003. – 392 б.

Мәғлүмәт ресурстары

12. Башкирское издательство «Китап» им. З. Биишевой // URL: http://www.kitap-ufa.ru/information/elektronnye-uchebnye-posobiya.php (дата обращения: 3.07.2022).

13. Башҡортса википедия. Ирекле энциклопедия // URL: https://ba.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D1%88_%D0%B1%D0%B8%D1%82 (дата обращения: 3.11.2021).

14. Башкорт теле // URL: http://tel.bashqort.com (дата обращения: 3.11.2021).

15. Отдел башкирской литературы и краеведения // URL: http://www.bashnl.ru/en/o-biblioteke/struktura-biblioteki/otdel-bashkirskoy-literatury/ (дата обращения: 03.07.2022).

16. Сайт изучения башкирского языка // URL: http://tel.bashqort.com (дата обращения: 03.07.2022).

17. Сайт национальной библиотеки им. Валиди // URL: http://www.bashnl.ru (дата обращения: 03.07.2022).

18. Электронные учебники // URL: http://in-yaz-book.ru/bashkir.shtml (дата обращения: 03.07.2022).